

 mulier instituut

Universiteit
Utrecht

Grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking

Een onderzoek naar de rol van betrokkenen in de sportvereniging

Inge Claringbould (Universiteit Utrecht)

Vidar Stevens (Mulier Instituut/Universiteit Utrecht)

Caroline van Lindert (Mulier Instituut)

Gehandicaptensport
Nederland

centrum veilige
sport nederland

Grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking

Een onderzoek naar de rol van betrokkenen in de sportvereniging.

In opdracht van Gehandicaptensport Nederland (GSN), met subsidie van het ministerie van VWS via NOC*NSF en het Centrum Veilige Sport Nederland

Inge Claringbould (Universiteit Utrecht)
Vidar Stevens (Mulier Instituut/Universiteit Utrecht)
Caroline van Lindert (Mulier Instituut)

Met medewerking van Kirsten Gutter (Mulier Instituut) en Nassim Kajouane (Universiteit Utrecht)

© Mulier Instituut en Universiteit Utrecht
Utrecht, december 2022

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Universiteit Utrecht
Bestuurs- en Organiseringswetenschap

Bijlhouwerstraat 6 | 3511 ZC Utrecht
T +31(0)2538101 | www.uu.nl/
E info.usbo@uu.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding en achtergrond	7
1.2 Doel- en vraagstelling	8
1.3 Aanpak	9
1.4 Leeswijzer	12
2. Vormen van grensoverschrijdend gedrag	14
2.1 Wat is grensoverschrijdend gedrag?	14
2.2 Verhoogd risico bij sporters met een beperking	14
2.3 Unieke vormen van grensoverschrijdend gedrag	17
2.4 Het vormende karakter van grensoverschrijdend gedrag	18
3. Veiligheidsmaatregelen tegen grensoverschrijdend gedrag	21
3.1 Minimale veiligheidsborging	21
3.2 Keurmerken	24
3.3 Doorwerking van de regels en maatregelen	24
3.4 Uitdagingen bij het invoeren van veiligheidsmaatregelen	25
3.5 Uitdagingen bij het melden van grensoverschrijdend gedrag	26
4. De institutionele context van grensoverschrijdend gedrag	29
4.1 De rol van betrokkenen bij onveilige situaties	29
4.2 Omgevingsrisico's voor sporters met een beperking	30
4.3 Gedrag van direct betrokkenen	33
5. Conclusies en aanbevelingen	39
5.1 Wat is grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking?	39
5.2 Regulatieve veiligheid op de sportvereniging	40
5.3 Institutionele context en de rol van betrokkenen	41
5.4 Aanbevelingen en suggesties voor vervolgonderzoek	43
Literatuur	45
Bijlage 1. Interviewvragen grensoverschrijdend gedrag	48
Bijlage 2. Uitingvormen van grensoverschrijdend gedrag	50

Samenvatting

Onderzoeksvraag

In deze rapportage wordt in opdracht van Gehandicaptensport Nederland (GSN) de volgende vraag onderzocht:

Hoe gaan sportverenigingen met leden met een beperking om met grensoverschrijdend gedrag en wat is de rol van betrokkenen daarbij?

Drie deelvragen staan bij het onderzoek centraal:

1. Wat is grensoverschrijdend gedrag voor sporters met een beperking en in hoeverre verschillen de ervaringen van sporters met een beperking van de ervaringen van sporters zonder beperking?
2. Welke veiligheidsmaatregelen nemen en borgen sportverenigingen met leden met een beperking om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en hoe gaan ze met deze maatregelen om?
3. Welke rol spelen betrokkenen in de institutionele context van de sportvereniging waarbinnen grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking plaatsvindt?

Het doel is aanbevelingen te formuleren voor het verbeteren van de veiligheid voor sporters met een beperking binnen de vereniging.

De uitkomsten van het rapport geven vooral inzicht in de institutionele processen van seksueel, fysiek en emotioneel grensoverschrijdend gedrag ten opzichte van mensen met een beperking. Deze inzichten maken sportbonden en sportclubs bewuster van de signalen die kunnen duiden op grensoverschrijdend gedrag en mogelijkheden om in te grijpen. GSN kan deze inzichten benutten om haar adviserende rol op dit thema te versterken richting sportbonden en sportverenigingen.

Aanpak

Het onderzoek bestaat uit literatuuronderzoek, een secundaire analyse van data over de maatregelen die sportverenigingen nemen om grensoverschrijdend gedrag op hun vereniging te voorkomen, en semigestructureerde interviews met dertien sporters met een beperking, ouders/verzorgers, team-/sportbegeleiders en trainers, vertrouwens(contact)personen en bestuurders.

Wat is grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking?

- In deze rapportage definiëren we de vorming van grensoverschrijdend gedrag als: *een proces waarbij de grens tussen dader(s) en slachtoffer(s) over wat gepast en ongepast gedrag is (langzaam) erodeert en het slachtoffer aangetast wordt in zijn of haar persoon*. Deze aantasting kan verergeren wanneer het ongewenste gedrag onopgemerkt blijft, niet herkend wordt of geen halt wordt toegeroepen.
- In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG), fysiek grensoverschrijdend gedrag (FGG) en emotioneel grensoverschrijdend gedrag (EGG). Over de prevalentie van deze vormen van grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking is tot op heden weinig bekend. Bestaande prevalentiemetingen besteden er geen aandacht aan, en de weinige studies waarin mensen met een beperking zijn opgenomen, zijn te kleinschalig om tot betrouwbare uitspraken te komen.
- Uit literatuuronderzoek komt naar voren dat sporters met een beperking een verhoogd risico hebben op alle drie de vormen van grensoverschrijdend gedrag. Er zijn verschillende risicofactoren, zoals een grote afhankelijkheid van sporters met een beperking van actieve en noodzakelijke ondersteuning. Op basis van de verzamelde data blijkt de omgeving een belangrijke rol te spelen bij het ontstaan en tegengaan van grensoverschrijdend gedrag. Verwaarlozing,

financieel misbruik en stigmatisering zijn enkele unieke vormen van grensoverschrijdend gedrag bij mensen met een beperking waar in de literatuur over wordt gesproken.

- Door het grensoverschrijdende gedrag te plaatsen binnen de sportcontext valt het vormende karakter van grensoverschrijdend gedrag op: het gaat om een proces met een aanloop, er is een situatie en er is een proces van verwerking of omgaan met de situatie.
- In al deze fasen spelen betrokkenen als (mede)sporters, trainers, bestuurders, vertrouwenspersonen en/of ouders een belangrijke rol als onderdeel van de context waarin grensoverschrijdend gedrag zich voordoet.
- Er is sprake van een continuüm of een schaal waarop grensoverschrijdend gedrag als meer of minder ingrijpend kan worden geduid. Op basis daarvan zou een informelere of juist een formelere aanpak van het verwerkingsproces goed zijn.

Welke veiligheidsmaatregelen nemen sportverenigingen om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen?

- De minimale basiseisen om grensoverschrijdend gedrag op de sportvereniging te voorkomen zijn niet overal op orde. Ongeveer de helft van alle Nederlandse sportverenigingen (met en zonder leden met een beperking) geeft in 2021 aan een vertrouwenscontactpersoon te hebben aangesteld, twee vijfde stelt naar eigen zeggen een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) verplicht voor bestuursleden, trainers en coaches en ruim een derde heeft gedragsregels opgesteld om seksueel grensoverschrijdend gedrag op de vereniging tegen te gaan.
- Sportverenigingen die één of meer leden met een beperking en/of chronische aandoening in hun ledenbestand hebben, hebben deze minimale basiseisen vaker op orde dan verenigingen zonder leden met een beperking. Het is onduidelijk of dit een gevolg is van het feit dat deze sportverenigingen leden met een beperking hebben of dat andere factoren, zoals de omvang van de vereniging, een rol spelen.
- Uit interviews blijkt dat kleine verenigingen met sporters met een beperking problemen ervaren bij het borgen van minimale veiligheidsmaatregelen. Dit komt met name door capaciteitsgebrek onder vrijwilligers.
- Uit de interviews blijkt verder dat op informele, niet-regulatieve basis veel hulp en begeleiding wordt geboden aan mensen met een beperking om veilig te kunnen sporten en dat dit wordt verkozen boven een formelere aanpak.

Wat is de rol van betrokkenen in de institutionele context van de sportvereniging?

- Vormen van onveilig of grensoverschrijdend gedrag vinden vrijwel altijd plaats in een specifieke context. Kenmerkend hiervoor is dat deze door betrokken actoren en instanties gerealiseerd is en veelal in stand gehouden wordt op basis van gewoontes en regels binnen die context.
- Risico's op onveilig of grensoverschrijdend gedrag doen zich voor in verschillende contexten, zoals de fysieke, de sociale en de virtuele omgeving. Vooral de sociale omgeving kan voor sporters met een beperking onveilig zijn, bijvoorbeeld omdat er te weinig aandacht en erkenning is in de sport voor specifieke problemen van mensen met een beperking. Bovendien komt het voor dat er relatief veel negatieve aandacht gaat naar sporters met een beperking die veroorzaker zijn van onveilig of grensoverschrijdend gedrag.
- Medesporters, trainers, bestuurders en ouders hebben een verschillende, maar belangrijke vormende rol bij zowel het veroorzaken van als het reageren op onveilig of grensoverschrijdend gedrag. In dit rapport wordt beschreven hoe ze de ontstane situatie kunnen verergeren, maar ook hoe zij vormen van grensoverschrijdend gedrag signaleren en aanpakken of voor een veilige sfeer zorgen, waardoor situaties worden voorkomen.

Aanbevelingen en suggesties voor vervolgonderzoek

Dat inmiddels twee derde van de Nederlandse sportverenigingen aangeeft één of meer leden met een beperking te hebben, dat sporters met een beperking een verhoogd risico lopen op ervaringen met grensoverschrijdend gedrag en dat de basiseisen om grensoverschrijdend gedrag op de sportvereniging te voorkomen niet overal op orde zijn, vraagt om extra aandacht voor het thema van grensoverschrijdend gedrag bij sportverenigingen.

Enkele suggesties voor verbetering en vervolgonderzoek zijn:

- ontwikkelen van de vaardigheden van sporters met een beperking om hun eigen keuzes en positie binnen een vereniging te versterken (zelfsturing en empowerment);
- aandacht van bonden en verenigingen voor een diverser en geleidelijker benadering van onveilig of grensoverschrijdend gedrag: van informeel laagdrempelig naar formeler;
- toewerken naar meer afstemming tussen betrokken partijen bij het signaleren en aanpakken van onveilig of grensoverschrijdend gedrag in de sport in het algemeen en specifiek voor mensen met een beperking;
- vervolgonderzoek naar onder andere de rol van betrokkenen bij het laagdrempelig aanpakken van grensoverschrijdend gedrag en het ondersteunen van sporters met een beperking die hiermee te maken krijgen; een vergelijking van gedrag van betrokkenen bij situaties van grensoverschrijdend gedrag bij sporters met en sporters zonder beperking.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

Grensoverschrijdend gedrag in de sport krijgt momenteel volop aandacht, zowel in de media als in het beleid en het onderzoek. Deze aandacht richt zich sinds het rapport van de Commissie de Vries (De Vries et al., 2017) voornamelijk op situaties die in de reguliere (top)sport in de openbaarheid zijn gekomen.

In recente jaren voerden onderzoekers verschillende prevalentiestudies uit naar grensoverschrijdend gedrag in de sport in Nederland. In 2014 is, mede met steun van NOC*NSF, een prevalentieonderzoek uitgevoerd naar grensoverschrijdend gedrag in de Vlaamse en Nederlandse sport (Vertommen, 2016). Vertommen analyseerde de gegevens van deze studie opnieuw op verzoek van Commissie de Vries in 2017. De Commissie richtte haar onderzoek op seksueel grensoverschrijdend gedrag (hierna SGG) (zie De Vries et al., 2017). In het rapport van de Commissie kwam naar voren dat 11,9 procent van de 1.999 respondenten op zijn minst één ervaring van SGG meemaakte in de sport toen ze jong waren. Bij 0,5 procent van de respondenten dwong iemand de sporter tot seks waarbij sprake was van penetratie (oraal, vaginaal of anaal).

In november en december 2019 herhaalden I&O research en CentERdata het prevalentieonderzoek (Mulder et al., 2020). De onderzoeksbureaus keken daarbij naast SGG naar emotioneel grensoverschrijdend gedrag (hierna EGG) en lichamelijk grensoverschrijdend gedrag (hierna LGG, zie ook paragraaf 2.1). In totaal zegt 71,7 procent van de 3.959 Nederlandse respondenten minimaal één gebeurtenis van grensoverschrijdend gedrag in hun jeugd te hebben meegemaakt. EGG kwam bij ruim twee derde van de respondenten voor, LGG bij bijna een kwart en SGG bij 15,5 procent.

Of een gebeurtenis indruk heeft gemaakt houdt verband met de ernst ervan. Gebeurtenissen kunnen een enkele keer of regelmatig zijn voorgekomen. Op basis van de frequentie en of een gebeurtenis wel of geen indruk maakte (bij de respondent), aangevuld met het oordeel van experts van NOC*NSF over de ernst van de specifieke gebeurtenissen, is in het rapport een ernstscore-index geconstrueerd. Deze heeft drie niveaus: mild, matig en ernstig. Aan de hand van deze ernstscore-index concludeerden de onderzoekers dat ernstige vormen van EGG bij 22 procent van de jeugdige sporters voorkomen; voor ernstige vormen van LGG en SGG zijn de cijfers respectievelijk 12,7 procent en 6,9 procent.

Gehandicaptensport Nederland (GSN), sportkoepel van gehandicaptensportverenigingen en belangenbehartiger van sporters met een beperking, constateert dat binnen de gehandicaptensport nog weinig aandacht is voor de prevalentie en achterliggende factoren van grensoverschrijdend gedrag. Ook in de wetenschappelijke literatuur blijkt weinig onderzoek te zijn gedaan naar grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking.

GSN vervult in de sportwereld een inspirerende rol om de mogelijkheden van de sport voor mensen met een beperking in Nederland breed toegankelijk te maken. Daar hoort bij dat ze sport veilig kunnen beoefenen. GSN wil bovendien een aanjagende rol vervullen in het ontwikkelen en verspreiden van meer kennis over dit thema. Recent heeft GSN als eerste stap een verkennend onderzoek laten uitvoeren naar de prevalentie en risicofactoren van grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking (Lotterman, 2021). Hieruit kwam naar voren dat sporters met een beperking een verhoogd risico lopen op het ervaren van grensoverschrijdend gedrag. Naar aanleiding van dit onderzoek werd aanbevolen meer onderzoek te doen naar grensoverschrijdend gedrag bij mensen met een beperking, met name door te kijken wat verenigingen doen om dergelijk gedrag te voorkomen en meer inzicht te krijgen in achterliggende factoren bij dergelijk gedrag. Drie thema's krijgen zodoende in deze rapportage meer aandacht:

- Allereerst is het belangrijk te kijken of de huidige definitie van grensoverschrijdend gedrag in de sport toepasbaar is op de sportcontext van mensen met een beperking. Mogelijk is sprake van sterkere afhankelijkheidsrelaties tussen sporters met een beperking en hun begeleiders of coaches dan bij sporters zonder beperking. Ook kan sprake zijn van andere vormen van grensoverschrijdend gedrag (seksueel, fysiek en emotioneel) die nog niet zijn achterhaald vanwege de beperkte wetenschappelijke aandacht voor deze specifieke doelgroep.
- Ten tweede is meer inzicht gewenst in de mate waarin sportverenigingen met sporters met een beperking maatregelen nemen om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen. Sporters met een beperking sporten zowel bij reguliere verenigingen als bij verenigingen specifiek voor sporters met een beperking. Uit onderzoek van Stevens en Gutter (2021) blijkt dat de meerderheid van de sportverenigingen in Nederland nauwelijks maatregelen neemt tegen grensoverschrijdend gedrag op de sportvereniging. Data over de mate waarin sportverenigingen met (veel) leden met een beperking maatregelen nemen ter bevordering van een veilig sportklimaat voor deze sporters ontbreken.
- Tot slot is het belangrijk te achterhalen welke mechanismen bijdragen aan het ontstaan en voorkomen van grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking. Een belangrijke component hierin is gedrag van betrokkenen (zie Stevens, 2021). Dit gedrag kan zowel positief als negatief zijn en passief of actief. Het gaat dus niet alleen over hoe mensen kunnen ingrijpen bij een situatie van grensoverschrijdend gedrag om erger te voorkomen, maar ook over betrokkenen die dergelijk gedrag tegen de sporter bevorderen. Bijvoorbeeld door de dader aan te moedigen of een grimmig klimaat te creëren in een team.

1.2 Doel- en vraagstelling

Gehandicaptensport Nederland wil graag meer inzicht in deze aspecten en vroeg het Departement Bestuurs- en Organiseringswetenschap (USBO) van de Universiteit Utrecht en het Mulier Instituut een verkennend onderzoek uit te voeren met als doel:

- inzicht te krijgen in de ervaringen met grensoverschrijdend gedrag van betrokkenen en sporters met een beperking;
- een eerste indicatie te krijgen van de mate waarin sportverenigingen met leden met een beperking veiligheidsmaatregelen nemen en borgen om grensoverschrijdend gedrag jegens deze doelgroep tegen te gaan of te voorkomen;
- te bestuderen hoe de context van sportverenigingen met leden met een beperking invloed heeft op het gedrag van betrokkenen bij het voorkomen, ontstaan en/of oplossen van grensoverschrijdend gedrag.

Dit leidt tot de volgende hoofdvraag:

Hoe gaan sportverenigingen met leden met een beperking om met grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking en wat is de rol van betrokkenen daarbij?

In het rapport wordt antwoord gegeven op de volgende deelvragen:

1. Wat is grensoverschrijdend gedrag voor sporters met een beperking en in hoeverre verschillen de ervaringen van sporters met een beperking van de ervaringen van sporters zonder beperking?
2. Welke veiligheidsmaatregelen nemen en borgen sportverenigingen met leden met een beperking om grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en hoe gaan ze met deze maatregelen om?
3. Welke rol spelen betrokkenen in de institutionele context van de sportvereniging waarbinnen grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking plaatsvindt?

Met institutionele context bedoelen we in deze rapportage de normatieve, cognitieve en regulatieve omgeving waarbinnen gedragingen van mensen in die context als (on)gewenst, (in)correct, (niet-)passend of (on)acceptabel (dus: al dan niet grensoverschrijdend) worden gezien. De institutionele context bepaalt wat grensoverschrijdend is en wat niet, doordat er een normatief kader is dat dit bepaalt, en regulatieve mechanismes ('regulatieve omgeving') voor toepassing, omgang en handhaving van dit kader (denk daarbij aan regels, wetten, socialisatie van verenigingsleden/kinderen, inzet van politie, publieke opinie, enz.) (Scott, 1995).

In lijn met de benadering van Brackenridge (2001) gaan we er in dit onderzoek van uit dat grensoverschrijdend gedrag voorafgegaan wordt door onveilige of risicovolle omstandigheden, die grensoverschrijdend gedrag in de hand kunnen werken. Niet elk onveilig gedrag is uiteraard ook grensoverschrijdend, maar we veronderstellen wel dat grensoverschrijdend gedrag gemakkelijker kan gedijen in een onveilig sportklimaat. We spreken daarom in het vervolg van dit rapport regelmatig over onveilige en/of grensoverschrijdende situaties.

1.3 Aanpak

Met behulp van de antwoorden op de hoofd- en deelvragen formuleren we voor GSN aanbevelingen voor het verbeteren van de veiligheid voor sporters met een beperking binnen de vereniging. Hieronder beschrijven we per deelvraag de aanpak die we gebruikt hebben.

Deelvraag 1. Wat is grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking?

Deze vraag wordt in dit rapport beantwoord op basis van literatuuronderzoek, aangevuld met gegevens uit de interviews.

Aangeraakt, betast of nagefloten worden of onderwerp zijn van seksistische grappen tegen de wil van een sporter zijn enkele vormen van seksueel grensoverschrijdende gedragingen die kunnen voorkomen op sportverenigingen. Naast seksuele vormen van grensoverschrijdend gedrag, bestaan nog andere uitingsvormen van grensoverschrijdend gedrag, namelijk fysiek en emotioneel grensoverschrijdend gedrag en verwaarlozing (o.a. Fitzgerald et al., 1995; World Health Organization, 1999; Stirling, 2009). De definities van grensoverschrijdend gedrag zijn tot op heden vooral van toepassing op sporters zonder beperking (zie Tuakli-Wosornu et al., 2020).

Over het algemeen is de samenleving geneigd naar de mens te kijken vanuit het normatieve idee van het gezonde sterke lichaam en de gezonde sterke geest. Dit mensbeeld wordt in het Engels ook wel aangeduid met de term 'ableism'. Alles wat afwijkt van de norm wordt als anders gezien en lijkt minder mee te tellen. Dikwijls is de groep die voldoet aan de norm de dominante groep en de groep die afwijkt de minderheidsgroep. De minderheidsgroep, in dit geval sporters met een beperking, loopt het risico op basis van dit mensbeeld te worden gemarginaliseerd of uitgesloten of onheus te worden bejegend en loopt daardoor ook meer risico op grensoverschrijdend gedrag (Brittain et al., 2020; Van Lindert & De Jonge, 2022).

Ook in de sport spelen processen van 'ableism' een rol (Christiaens & Brittain, 2021). Vanaf het moment dat mensen met een beperking sporten binnen de 'reguliere' sportcontext worden ze geacht zich aan te passen aan de daar geldende waarden en normen. Tegelijkertijd zien we dat de sport sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw actief werkt aan de integratie van mensen met een beperking in de sport (Van Lindert & De Jonge, 2022). Recent heeft dit zich vertaald naar beleidsaandacht via het Nationaal Sportakkoord, waarbij onder meer gestreefd wordt naar een inclusieve sport- en beweegomgeving, ook voor sporters met een beperking (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2018). Ondanks dat steeds meer sportverenigingen werken aan een veilige, toegankelijke en gastvrije sportomgeving, zien we

dat mensen met een beperking niet direct worden betrokken bij het creëren van deze omgeving (zie Gutter et al., 2020; Van Lindert & De Jonge, 2022), met het gevaar dat het ‘ableistische’ mensbeeld van invloed is op de toegankelijkheid van de sportomgeving voor mensen met een beperking.

Om een antwoord te geven op deelvraag 1 zijn op basis van literatuurstudie verschillende uitingsvormen, ervaringen en definities van grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking verzameld. Daarbij is aandacht voor contextuele elementen die invloed hebben op grensoverschrijdend gedrag jegens deze doelgroep en de verschillende rollen die betrokkenen kunnen spelen bij het versterken of voorkomen van grensoverschrijdend gedrag. Ook zijn twaalf interviews afgenomen met dertien verschillende sporters met een beperking en betrokkenen op de sportvereniging om de literatuurstudie te verrijken met hun ervaringen (zie ook deelvraag 3).

Deelvraag 2. Welke veiligheidsmaatregelen nemen en borgen sportverenigingen?

Deze vraag wordt in dit rapport beantwoord op basis van een secundaire data-analyse, aangevuld met informatie uit de interviews.

De Commissie de Vries deed in 2017 een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de sport (De Vries et al., 2017). Op basis hiervan deed de commissie aanbevelingen om sporters op verenigingen beter te beschermen tegen SGG. Op basis van het rapport bleek namelijk dat één op de acht Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden, ten minste één ervaring had met SGG, en de prevalentiecijfers voor FGG en EGG lagen nog hoger. De Commissie adviseerde sportverenigingen om de regulatieve context binnen hun verenigingen te versterken door onder meer de volgende maatregelen te nemen voor een veiligere sportomgeving:

- gedragsregels opstellen;
- een vertrouwenscontactpersoon instellen;
- een Verklaring Omtrent het Gedrag verplichten voor trainers en vrijwilligers;
- aandacht voor het thema grensoverschrijdend gedrag in het beleidsplan;
- actieve oudercommunicatie;
- voorlichting voor trainers en begeleiders;
- aandacht voor het thema grensoverschrijdend gedrag op de website;
- bespreekpunt op de algemene ledenvergadering;
- gesprekken onderhouden met de sportbond, gemeente en/of politie.

In de zomer van 2021 voerde het Mulier Instituut een peiling uit onder 416 sportverenigingen via het Verenigingspanel¹, om te kunnen bepalen hoe het staat met bovengenoemde maatregelen tegen (seksueel) grensoverschrijdend gedrag bij sportverenigingen (Mulier Instituut, 2021). De resultaten van deze peiling voor sportverenigingen in het algemeen zijn gepubliceerd in een factsheet van Stevens en Gutter (2021). In deze peiling is verenigingen gevraagd in hoeverre zij leden hebben met een beperking en/of chronische aandoening.² In 2021 gaat het hierbij om 66 procent van de sportverenigingen. Dit maakt het mogelijk om, via een secundaire analyse, na te gaan in hoeverre er (significante) verschillen zijn tussen

¹ De Verenigingsmonitor is een uitgebreide set vragen die wordt uitgevraagd onder de verenigingen van het Verenigingspanel. Het Verenigingspanel staat model voor de ruim 28.000 sportverenigingen die Nederland telt en waarvan bijna 25.000 verenigingen bij sportbonden van NOC*NSF zijn aangesloten. Via het Verenigingspanel voert het Mulier Instituut, met steun van het ministerie van VWS, de landelijke Verenigingsmonitor uit, bestaande uit continue peilingen over vraagstukken in de sport(vereniging).

² Categorieën en sample: nee (n=101), ja, enkele leden (n=181), ja, meer dan 10 leden (n=68), ja, een groot deel van onze leden (n=12), weet ik niet/wil ik niet zeggen (n=54).

sportverenigingen met en zonder leden met een beperking en/of chronische aandoening in genomen veiligheidsmaatregelen tegen (seksueel) grensoverschrijdend gedrag. Sportverenigingen met leden met een beperking zijn in deze peiling niet specifiek bevraagd over grensoverschrijdend gedrag; de vraag over het al dan niet hebben van leden met een beperking is als achtergrondvariabele meegenomen.

Aanvullend zijn gesprekken gevoerd met drie sportverenigingen met leden met een beperking om de veiligheidsmaatregelen kritisch te bespreken. In deze gesprekken stonden we stil bij de waarde van individuele maatregelen, in welke omstandigheden ze relevant zijn bij het voorkomen en oplossen van situaties van grensoverschrijdend gedrag, en welke maatregelen nog ontbreken voor de doelgroep sporters met een beperking. Verder gaven deze gesprekken inzicht in de belemmeringen bij het invoeren en toepassen van de veiligheidsmaatregelen. Met andere woorden, door welke omstandigheden of om welke redenen lukt het sportverenigingen niet om deze (basis)maatregelen te nemen? Zie voor een verdere methodische duiding van deze gesprekken de paragraaf 'Methode interviews en steekproef' onder deelvraag 3.

Deelvraag 3. Welke rol spelen betrokkenen in de institutionele context van de sportvereniging waarbinnen grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking plaatsvindt?

Deze vraag wordt in dit rapport beantwoord op basis van interviews.

Nauw betrokkenen bij een sportvereniging zijn doorgaans degenen die goed zicht hebben op wat tijdens trainingen, in kleedkamers of kantine, of tijdens uitwedstrijden en toernooien gebeurt tussen leden, medesporters, vrijwilligers en/of de trainer (Smits et al., 2016; Jacobs et al., 2016). Zij zijn ook de eerste groep mensen die kan ingrijpen of hulp kan bieden aan slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag als zij hier signalen van opvangen. Tegelijkertijd kan het gedrag van de betrokkenen een negatieve uitwerking hebben op het slachtoffer als zij partij kiezen voor de dader (Stevens, 2021).

Het ontstaan van grensoverschrijdend gedrag en het handelen van betrokkenen (ook tijdens een situatie van grensoverschrijdend gedrag) wordt beïnvloed door de institutionele context van een sportvereniging. Deze institutionele context verwijst naar de normatieve, cognitieve en regulatieve omgeving waarbinnen gedragingen van mensen als (on)gewenst, (in)correct, (niet-)passend of (on)acceptabel worden gezien (Scott, 1995). Bepaalde gedragingen kunnen als legitiem of passend worden gezien in één specifieke organisatorische context, terwijl ze dat binnen een andere organisatorische context niet hoeven te zijn. Zo kan een scheidsrechter een belangrijke rol spelen bij het reguleren van veiligheid bij wedstrijden, maar in de ene amateursport wordt standaard gespeeld met een scheidsrechter en in de andere niet. De institutionele context kan (langzaam) worden beïnvloed door een wisselwerking met (veranderende) normen, regels en gedragingen van betrokkenen in de context (de sportvereniging).

In het onderzoek 'Ongelijke leggers' spraken Olfers et al. (2021) over de 'cirkels van verantwoordelijkheid'. Hierbij wezen de onderzoekers op de rollen van verschillende betrokkenen die een taak hebben bij het creëren van een veilige sportcontext. In de eerste cirkel zitten de medesporters en de trainers/begeleiders. In de tweede cirkel rondom de sporter bevinden zich de overige kaderleden, vrijwilligers en bestuursleden, die een (meso)cultuur en context creëren op de sportvereniging die grensoverschrijdend gedrag afkeurt en een positieve sportervaring bevordert. De derde cirkel zijn de ouders/verzorgers van de sporter of andere relevante personen die op afstand staan van de sportervaring (bijvoorbeeld, vrienden, een docent, of een familielid), die signalen of informatie kunnen opvangen over een sporter die te maken heeft (gehad) met grensoverschrijdend gedrag op de sportvereniging. De laatste groep mensen wordt in de literatuur ook wel de 'informal helpers' genoemd (Stevens, 2021).

De focus in deelvraag 3 ligt op de rol van de direct betrokkenen bij (mogelijke) situaties van grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking en hoe die rol wordt beïnvloed door de context waarbinnen ze zich bevinden. Deze vraag wordt met name beantwoord op basis van interviews.

Methode interviews en steekproef

We hebben in totaal twaalf semigestructureerde interviews afgenomen met dertien sporters met een beperking, ouders/verzorgers, team-/sportbegeleiders en trainers, vertrouwens(contact)personen en bestuurders. Zie bijlage 1 voor de topiclijst. Hierbij zat soms een overlap in de rol die geïnterviewden vervulden. Zo was een sporter bijvoorbeeld ook bestuurder, een ouder en een trainer ook begeleider en/of bestuurder. Tegelijkertijd zijn alle geïnterviewden bevraagd over de rol van andere betrokkenen dan zijzelf wanneer sprake was van een situatie die (mogelijk) te maken had met grensoverschrijdend gedrag. In een interview met een trainer werd bijvoorbeeld gevraagd naar hoe (mede)sporters, ouders, trainers en bestuurders zich in een bepaalde situatie gedroegen (bijvoorbeeld hoe werd gecommuniceerd, met wie, waar, waarom, wat de ervaringen hiermee waren en eventueel wat de gevolgen daarvan waren).

In de gesprekken is rekening gehouden met een spreiding naar doelgroepen en sporten. Dat wil zeggen dat geïnterviewden betrokken waren bij zowel team- als individuele sporten en bij zowel reguliere sporten als sporten specifiek voor mensen met een beperking (zoals bijvoorbeeld goalbal en boccia). Er is gesproken met betrokkenen en sporters met uitsluitend een fysieke beperking, en met mensen die ervaring hadden met mensen met een (lichte) verstandelijke beperking of een combinatie van beide. Er is voornamelijk gesproken met mensen die betrokken waren bij sport voor mensen met een beperking op recreatief niveau, hoewel enkele geïnterviewden ervaring hadden met de paralympische topsport. Het onderzoek is met andere woorden zeer breed ingestoken. Dit heeft een pragmatische reden. Oorspronkelijk wilden we ons uitsluitend richten op grensoverschrijdend gedrag bij mensen met een fysieke beperking. Het bleek echter erg moeilijk om geschikte personen te vinden om te interviewen, terwijl zich wel interessante casussen voordeden bij mensen met een (lichte) verstandelijke beperking, al dan niet in combinatie met een lichamelijke beperking.

Het kwalitatieve deel van dit onderzoek is een verkennend (exploratief) onderzoek. De beschreven situaties kunnen niet gegeneraliseerd worden naar andere dan de beschreven situatie. Het onderzoek biedt vooral inzicht in hoe grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking kan ontstaan en worden aangepakt.

Aan de geïnterviewden is anonimiteit gegarandeerd in persoon, functie en organisatie. Vanwege het risico op herkenning van situaties laten we daarom in de beschrijvingen de naam van de sport (meestal) weg. Dit besluit is mede genomen in overleg met de geïnterviewden. In de gebruikte citaten in deze rapportage is de rol (bestuurder, sporter, trainer, vertrouwenspersoon, ouder) van de geïnterviewde niet vermeld wanneer dit zou kunnen leiden tot identificeerbaarheid van de persoon.

De interviews zijn volledig getranscribeerd, gecodeerd met een verwerkingsprogramma voor kwalitatief onderzoek (N-Vivo) en geanalyseerd. De gebruikte code-boom was uiteraard gebaseerd op thema's die bijdroegen aan het beantwoorden van de hoofdvragen, zoals situatiebeschrijvingen (waaronder ernst en soort incident), procesbeschrijvingen (onderverdeeld in aanleiding, gebeurtenis en afhandeling), rol en verantwoordelijkheden van betrokkenen.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 geven we een beschrijving van grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking. In hoofdstuk 3 gaan we in op de maatregelen die sportverenigingen met leden met een beperking nemen om grensoverschrijdend gedrag tegen te gaan. In hoofdstuk 4 beschrijven we de institutionele context waarbinnen grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking en mogelijk omstandergedrag

ontstaat. In het laatste hoofdstuk formuleren we conclusies en aanbevelingen voor het verbeteren van een veilig sportklimaat voor sporters met een beperking op sportverenigingen.

2. Vormen van grensoverschrijdend gedrag

2.1 Wat is grensoverschrijdend gedrag?

Naast seksuele vormen van grensoverschrijdend gedrag (SGG), zoals seksuele intimidatie, aanranding of verkrachting, bestaan andere uitingsvormen van grensoverschrijdend gedrag. Deze worden gecategoriseerd als lichamelijk (LGG) wanneer het fysiek maar niet seksueel grensoverschrijdend gedrag betreft, zoals slaan of vastbinden, of als emotioneel grensoverschrijdend gedrag (EGG), wanneer het gaat om ongewenst vernederend, intimiderend of manipulatief gedrag, zoals pesten (Mulder et al., 2020). In bijlage 2 staat een overzicht van de uitingsvormen van grensoverschrijdend gedrag zoals die zijn uitgevraagd in onderzoekstudies. Uiteraard bestaat overlap tussen de verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag. Zo kan verwaarlozing gezien worden als zowel een vorm van FGJ als van EGG (o.a. Fitzgerald et al., 1995; World Health Organization, 1999; Stirling, 2009).

Onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de sport richtte zich tot op heden vooral op sporters zonder beperking. In Nederland en internationaal is slechts een handvol prevalentiemetingen gedaan naar sporters met een beperking. In het onderzoek van I&O research en CentERdata (Mulder et al., 2020) is specifiek gevraagd naar de ervaringen van mensen die hebben deelgenomen aan sport voor kinderen met een beperking. Het ging om zeventig respondenten (1,6% van het totale aantal respondenten), sporters met een lichamelijke en/of 'geestelijke' beperking. Zestien van hen deden in hun jeugd uitsluitend aan sport voor kinderen met een beperking, 54 deden niet uitsluitend aan sport voor kinderen met een beperking. Voor beide groepen is gekeken naar ervaringen met EGG, LGG en SGG. Een behoorlijk aantal van hen geeft aan deze ervaringen te hebben gehad, vooral met EGG.

In een nieuwe Nederlandse studie uit 2021, uitgevoerd door Gehandicaptensport Nederland, werkten de onderzoekers met antwoorden van 22 respondenten, ondanks dat 57 reacties waren ontvangen op de oproep van NOC*NSF aan (oud-)sporters met een beperking om deel te nemen aan de studie (Lotterman, 2021). De meerderheid van de antwoorden van sporters met een beperking was onbruikbaar, omdat de respondenten niet voldeden aan de leeftijdsgrens van 18 jaar of ouder, niet deelnamen in de georganiseerde sport, een verstandelijke beperking hadden of de vragenlijst niet voltooiden. Uit deze meest recente studie in Nederland bleek dat ruim drie kwart van deze 22 deelnemers EGG meemaakten. LGG kwam ongeveer bij één op de tien situaties voor en SGG bij vier op de tien situaties (Lotterman, 2021).

2.2 Verhoogd risico bij sporters met een beperking

Uit meerdere internationale studies blijkt dat sporters met een beperking een verhoogd risico hebben op alle drie de vormen van grensoverschrijdend gedrag (zie Tuakli-Wosornu et al., 2020). Wetenschappers van het Internationaal Olympisch Comité (IOC) (Mountjoy et al., 2016) schatten het risico voor sporters met een fysieke of verstandelijke beperking tot vier keer hoger dan voor sporters zonder beperking. Er zijn verschillende risicofactoren waardoor sporters met beperking kwetsbaarder zijn voor het ervaren van grensoverschrijdend gedrag in de sport. Tuakli-Wosornu et al. (2020, pp. 129-130) benoemen de volgende, niet uitputtende, lijst van risicofactoren:

- vergrote afhankelijkheid van actieve en noodzakelijke ondersteuning;
- kwetsbare sportomstandigheden;
- sociale machteloosheid;
- verminderde communicatievaardigheden;
- sterkere aangeleerde houding om te voldoen aan eisen en verzoeken van anderen;
- huiverigheid om andere personen, zeker in machtsposities, tegen te spreken;
- meer moeite met navigeren in sociale omstandigheden;
- misinterpretatie van affectief gedrag;

- negatieve sociale attitudes ten opzichte van sporters met een beperking; en
- geïnstitutionaliseerde ongelijkheden en opvattingen over sporters met een beperking.

Soortgelijke risicofactoren kwamen terug in onze gesprekken met respondenten (zie tekstkaders 2.1-2.4). Deze lijst met risicofactoren geeft aan dat de omgeving van sporters met een beperking een belangrijke rol speelt bij het ontstaan en tegengaan van grensoverschrijdend gedrag. We staan hier uitgebreider bij stil in hoofdstuk 4. De mate van (verhoogd) risico verschilt per doelgroep en sporter met een beperking. Sporters met een beperking die een intensieve zorgbehoefte of een verstandelijke beperking hebben lopen volgens Tuakli-Wosornu et al. (2020, p. 130) het hoogste risico.

Tekstkader 2.1 Ervaringen van respondenten met risicofactoren: kwetsbaarheid van mensen met een beperking

Uit de interviews valt op te maken dat sporters met een beperking kwetsbaarder zijn voor ervaringen van grensoverschrijdend gedrag dan sporters zonder beperking. Dit wordt veroorzaakt door een grotere afhankelijkheid van hun naaste omgeving, zoals van zorgverleners, begeleiders, trainers en coaches. Daarnaast ervaren geïnterviewden praktische beperkingen die te maken hebben met de sportaccommodatie, vervoer en financiële mogelijkheden. Dergelijke afhankelijkheden vormen een voorwaarde om überhaupt te kunnen sporten. Een sporter: *‘Het [continu moeten] aanpassen geeft gewoon heel veel fysieke en emotionele spanning.’* De spanningen die opgeroepen worden door structurele belemmeringen (zoals afhankelijkheid van de omgeving en belemmeringen in de sportaccommodatie) kunnen voor de sporter met een beperking emotioneel grensoverschrijdend zijn. Uit de interviews kwamen de volgende kwetsbaarheden aan de orde voor vormen van grensoverschrijdend gedrag voor mensen met een beperking: 1) zorg en begeleiding; 2) de trainer/coach; 3) geld, vervoer en accommodatie (zie tekstkaders 2.2, 2.3 en 2.4). Het zal duidelijk zijn dat de hieronder genoemde punten niet hoeven te leiden tot grensoverschrijdend gedrag, maar de sporter met een beperking wel kwetsbaarder maken voor grensoverschrijdend gedrag.

Tekstkader 2.2 Kwetsbaarheid ten aanzien van zorg en begeleiding

Mensen met een beperking zijn regelmatig afhankelijk van zorg, hulp of aanpassingen om te kunnen sporten. Denk bijvoorbeeld aan begeleiding naar het toilet, naar het sportveld of om iets te pakken. *‘Als ik denk aan boccia, daar zitten toch een aantal sporters, die hebben dagelijkse verzorging nodig, die krijgen gewoon te eten en te drinken door iemand die als verzorger erbij is. Die worden aangekleed, gewassen, die hebben ondersteuning bij het naar de wc gaan. Daar zit een hele verzorging omheen.’* Dit betekent dat sporters vrijwel continu een begeleider om zich heen nodig kunnen hebben, wat hen in de sport kwetsbaarder kan maken voor EGG, LGG en SGG. Door niet een vaste begeleider, maar enkele begeleiders op een heel team te zetten, kan wel de afhankelijkheid van één zorgverlener voor persoonlijke zorg en begeleiding verminderd worden, maar de afhankelijkheid van zorg en begeleiding blijft voor veel sporters met een beperking bestaan. Een begeleider: *‘Wij als zienden kunnen de deur uitgaan en we kunnen gaan lopen. We kunnen gaan hardlopen, we kunnen gaan wandelen, wat je maar wilt. Kijk, een slechtziende die is altijd afhankelijk van iemand of iets.’*

Tekstkader 2.3 Kwetsbaarheid ten aanzien van trainer of coach

Bij een trainer of coach die zich autoritair of dominant opstelt, is een sporter met een beperking kwetsbaarder dan een sporter zonder beperking. Een sporter vertelde hoe ze nooit tegen haar trainer in durfde te gaan omdat ze dacht: *‘Ik kan er nu wel iets van zeggen, maar over een half uur moet ik weer vragen of ze m’n jas aan doet....’*

Het gevoel van afhankelijkheid maakt dat sporters met een beperking zich kwetsbaar voelen. Ook als de coach of begeleider grappen over hen of over hun beperking maakt, durven ze daar niet snel tegenin te gaan, zo komt naar voren in de interviews. Een sporter met een beperking: *‘Er worden genoeg grapjes gemaakt natuurlijk in zo’n wereld, dat is misschien niet natuurlijk, maar zo voelt het wel. Die gaan over mensen met een visuele beperking, ook over mij of over andere spelers. En die grappen worden ook gemaakt door mensen zonder visuele beperking, bijvoorbeeld door een trainer of vrijwilliger of wat dan ook. Dus dat zijn opmerkingen over de beperkingen die dan grappig bedoeld zijn, maar dat voor sommigen niet zijn.’*

Een sporter vertelde dat hij het, juist vanwege het aspect van onbegrip en vanuit de naaste omgeving (waaronder de trainer), prettig vindt om uitsluitend met mensen te sporten die allemaal een visuele beperking hebben. Daarmee verdwijnt voor hem zijn visuele beperking meer naar de achtergrond en voelt hij zich minder kwetsbaar.

Tekstkader 2.4 Kwetsbaarheid ten aanzien van geld, vervoer en accommodatie

Sporters met een lichte verstandelijke beperking zijn volgens een geïnterviewde kwetsbaarder wanneer het financiële of zakelijke dingen betreft. Ze geven bijvoorbeeld gemakkelijk geld uit, terwijl ze zich de consequenties ervan onvoldoende realiseren. Een trainer: *‘Ze schrijven zich allemaal in bij de BasicFit en lezen de kleine letters niet, dus zitten ze twee jaar vast aan hun abonnement.’*

Sommige sporters zijn afhankelijk van een taxi die hen brengt en ophaalt, anderen komen zelf al dan niet met openbaar vervoer. Soms staat een begeleider met een sporter net zolang te wachten totdat die taxi er is, omdat een sporter anders risico loopt, bijvoorbeeld omdat deze ‘andere’ dingen gaat doen, of kwetsbaar zou zijn voor eventuele passanten. Voor veel sporters met een beperking geldt dat (beperkte) vervoersmogelijkheden naar de sportaccommodatie hen kwetsbaar maken. Een bestuurder over een sporter met een visuele beperking: *‘Ik vind het al van veel lef getuigen dat hij überhaupt de bus durft te pakken.’*

Het gebruik van de accommodatie kan voor de sporter met een beperking vervelende situaties opleveren. Zo vertelt een van de geïnterviewden dat sommige sporters met een beperking kwetsbaarder zijn wanneer ze gebruik willen maken van de doucheruimte. *‘Ze zijn zich ervan bewust dat ze aangeraakt moeten worden, omdat ze naar de douche begeleid moeten worden, dus doen ze het niet!’* Voor sporters met een visuele beperking is een doucheruimte specifiek een ruimte waarin ze kwetsbaarder zijn, omdat ze gedurende het douchen niet in de gaten hebben wie zich nog meer in de ruimte bevinden en dus wie eventueel toe kijkt.

De vraag is of bestaande prevalentie-metingen en meetinstrumenten aansluiten bij de leefwereld van sporters met een beperking (Tuakli-Wosornu et al., 2020, p. 10). Het gebrek aan data en de mismatch tussen bestaande vragenlijsten en de leefwerelden van (verschillende groepen) sporters met een beperking maken dat tot op heden een beperkt beeld bestaat over de omstandigheden waarin grensoverschrijdend gedrag bij deze groep sporters plaatsvindt en wat deze groep sporters eigenlijk onder grensoverschrijdend gedrag verstaat (Rutland et al., 2021).

2.3 Unieke vormen van grensoverschrijdend gedrag

Onderzoekers zijn in gesprek gegaan met sporters met een beperking om te achterhalen wat zij verstaan onder grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking (Rutland et al., 2021). Deelnemers aan deze studie waren sporters met een beperking die als volwassene (18+) actief waren (en sommige nog steeds zijn) in de verenigings- en topsport in Ghana, India en Brazilië. In het totaal deden 26 sporters mee aan het onderzoek. Sommige van deze sporters waren (in het verleden) actief bij sportevenementen georganiseerd door het Internationaal Paralympisch Comité (IPC). Het wordt op basis van het artikel niet duidelijk of het hierbij ging om sporters met een auditieve, een visuele en/of een motorische beperking.

In het kwalitatieve onderzoek identificeren Rutland et al. (2021) verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag bij mensen met een beperking die ook voorkomen bij sporters zonder beperking. Zo bespraken respondenten persoonlijke ervaringen met EGG en LGG. Een enkeling besprak een situatie van SGG. Deze sporter gaf aan dat SGG niet enkel plaatsvindt tussen coach en pupil of tussen sporter en (persoonlijk) begeleider, maar ook tussen sporters. Uit het onderzoek komen verder unieke vormen van grensoverschrijdend gedrag naar voren waar sporters met een beperking mee te maken krijgen.

Allereerst classificeren de auteurs tien specifieke vormen van grensoverschrijdend gedrag als 'verwaarlozing'. Het gaat hierbij om:

1. het weigeren (door coaches, verenigingen en sportevenementen) van het gebruik van gepaste en veilige sporttoestellen en -attributen voor atleten met een beperking;
2. gebrekkige of ontoegankelijke trainingsfaciliteiten, sporthallen en sportvelden;
3. het achterhouden van hulp bij (noodzakelijke) verplaatsingen tijdens het sporten voor sporters met een rolstoel;
4. oneerlijke competitievoordelen tussen sporters (bijvoorbeeld wedstrijden tegen sporters met een 'minder zware' beperking of het toewijzen van een rolstoel door een trainer die niet aansluit bij de gewenste zithouding van een sporter, terwijl de opponent wel de juiste rolstoel krijgt toegewezen);
5. beperkte of minimale voeding en geen ondersteuning bij het eten tijdens trainingen en wedstrijden;
6. trainingen georganiseerd door trainers (zonder beperking) waarbij sporters met een beperking opdrachten moeten uitvoeren die niet aansluiten bij hun mogelijkheden, simpelweg omdat de trainers enkel oefeningen kennen voor sporters zonder beperking;
7. desinteresse van trainers en begeleiders in uitleg over de fysieke (on)mogelijkheden van een sporter met een beperking;
8. trainers en coaches die niet op de hoogte zijn van de fysieke grenzen van sporters met een beperking en daardoor hun sporters pushen om over hun pijngrens heen te gaan;
9. een beperkt aantal wedstrijd- en competitie mogelijkheden in vergelijking met sporters zonder beperking; en
10. oneerlijk(e) en arbitrair(e) uitsluitingsbeleid en -gronden waar sporters met een beperking mee te maken krijgen (bijvoorbeeld regelgeving op sportevenementen die een limiet stelt aan het aantal begeleiders van een sporter tijdens een wedstrijd).

Ten tweede worden sporters met een beperking geconfronteerd met 'financieel misbruik' (Rutland et al., 2021, p. 4). Veel ervaringen van de respondenten gingen over het beperkte prijzengeld en de onmogelijkheid om als sporter voldoende te verdienen om jezelf (en een familie) te kunnen onderhouden. Het prijzengeld en de toelage voor sporters met een beperking zijn, volgens de respondenten, vele malen lager dan die voor sporters zonder beperking. Daarnaast zijn er voorbeelden waarin sporters met een beperking een financiële compensatie of vergoeding vanuit de sportbond, zorgverzekering of andere

instantie voor bijvoorbeeld een blade, rolstoel, of sportgehoorapparaat niet krijgen, terwijl ze hier wel recht op hadden en deze nodig hadden om te kunnen presteren. In Nederland kennen we recent een dergelijk voorbeeld van Diana Vughts-Timmermans, die een rechtszaak heeft aangespannen (en inmiddels gewonnen³) omdat de zorgverzekeraar weigerde een tijdelijke sportprothese te vergoeden na haar amputatie, ondanks dat een sportprothese haar gezondheid en sportmogelijkheden zou verbeteren. Dit leidde zelfs tot een motie van Michiel van Nispen voor een betere compensatieregeling voor sporthulpmiddelen voor sporters die dit nodig hebben. Deze motie werd op 7 december 2021 aangenomen in de Tweede Kamer (Rijksoverheid, z.d.).

Ten derde krijgen sporters met een beperking te maken met stigmatisering. Dit komt zowel op individueel als institutioneel niveau voor. Stigmatisering is het proces waarbij bepaalde kenmerken aan een bepaalde persoon of groep worden toegekend. Dit leidt tot vooroordelen en vertekende beelden van de mogelijkheden en onmogelijkheden van sporters met een beperking. Respondenten gaven aan dat stigmatisering en vooroordelen vaak aan de basis liggen van grensoverschrijdend gedrag (zie ook ableism in paragraaf 1.3). Zo kan het denkbeeld dat je als sporter met een beperking geen professionele sportcarrière kunt nastreven leiden tot minder aandacht voor de toegankelijkheid van sportaccommodaties voor sporters met een rolstoel of een onderwaardering van het prijzengeld van toernooien.

Stigmatisering uit zich vaak in gefluister, in het openbaar aangestaard worden, scheldpartijen, pestgedrag of latente assumpties die het zelfbeeld van sporters met een beperking schaden (Rutland et al., 2021, p. 4). De respondenten in dit onderzoek geven aan dat betrokkenen in de sport vaak een neerbuigende houding hebben jegens sporters met een beperking. Een dominant denkbeeld is dat mensen met een beperking minder vaardig en competent zijn (Rutland et al., 2021, p. 6). Een eerste reactie van een persoon (zonder beperking) in de sport kan (met de beste intentie) zijn dat daarom iemand met een rolstoel altijd voortgeduwd moet worden, zonder aan de persoon te vragen of dit toegestaan of gewenst is. Een respondent geeft aan dat een blade en rolstoel een verlengstuk van iemands identiteit zijn en dat het aanraken of bewegen hiervan zonder toestemming voelt als een schending van de privacy (Rutland et al., 2021, p. 5).

2.4 Het vormende karakter van grensoverschrijdend gedrag

Voor dit onderzoek is het vormende karakter van grensoverschrijdend gedrag van belang. Dat wil zeggen dat het meer inzicht wil bieden in het ontstaan en voortbestaan van grensoverschrijdend gedrag binnen de sportvereniging. Hierbij gaan de onderzoekers ervan uit dat dit een (geleidelijk) proces is dat door niet ingrijpen kan groeien en schade kan aanrichten bij sporters op een sportvereniging.

De wetenschappelijke literatuur biedt enkele inzichten in de vorming van grensoverschrijdend gedrag in de sport. Voor het Erasmus+-project Safe Sport Allies sprak Stevens (2021) met slachtoffers van seksueel geweld en misbruik in de sport. Uit deze gesprekken bleek dat SGG in de sport een geleidelijk proces is waar de dader of daders de grens van 'toelaatbaar' gedrag bij de slachtoffers steeds verder overschrijden. Dit geldt zowel voor SGG jegens sporters door een coach, begeleider of trainer als door teamgenoten.

³ Zie <https://www.trouw.nl/binnenland/na-jaren-stilzitten-krijgt-dianne-vughts-49-haar-sportprothese-toch-vergoed-sporten-is-een-basale-behoefte~be337297/>

Het procesmatige karakter van het overschrijden van de grens tussen toelaatbaar en ontoelaatbaar gedrag wordt beschreven door Brackenridge (2001). Zij onderscheidt in haar generieke model over het gedrag van daders vijf verschillende fasen in het proces van SGG:

1. een slachtoffer uitkiezen;
2. vertrouwen en vriendschap opbouwen;
3. afhankelijkheid, loyaliteit en isolatie van de sporter creëren;
4. (langzaam) seksueel grensoverschrijdend gedrag opbouwen met verschuivende grenzen; en
5. ervoor zorgen dat het slachtoffer zwijgt en de gebeurtenissen geheim houdt.

Het gaat hierbij om een bewuste strategie van een dader om een sporter seksueel te misbruiken. Een dader doorloopt niet per definitie alle fasen. Soms omdat de dader stopt, soms omdat het slachtoffer weerbaar genoeg is om het misbruik af te wenden, en soms door ingrijpen van betrokkenen (Brackenridge, 2001). Situaties van SGG kunnen in het vormingsproces gepaard gaan met emotionele (bijvoorbeeld door manipulatie) en fysieke vormen (bijvoorbeeld fysieke agressie) van grensoverschrijdend gedrag.

Deze een-op-een-dynamiek van grensoverschrijdend gedrag tussen coach en sporter verschilt van een teamdynamiek waarbinnen grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt. Toch blijkt dat vergelijkbare stadia (zoals hierboven genoemd) in beide vormen van grensoverschrijdend gedrag te onderscheiden zijn. Binnen een teamdynamiek zien deze stadia er als volgt uit (Stevens, 2021):

1. de grenzen van toelaatbaar gedrag in groepsverband uittesten en opschuiven;
2. een slachtoffer kiezen;
3. loyaliteitsgevoel creëren tussen de daders onderling om bij de groep te horen; en
4. een zwijgcultuur creëren voor daders, betrokkenen en slachtoffer.

De komende jaren, zo is onze verwachting, zal meer aandacht ontstaan voor de groeiprocessen van andere vormen van grensoverschrijdend gedrag dan uitsluitend SGG. In Nederland blijkt dit uit de (media-)aandacht voor de verhalen van turnsters over het EGG en LGG in hun sport. Brackenridge en Fasting (2005) geven aan dat de wetenschap profiteert van deze getuigenissen om meer zicht te krijgen op vormingsprocessen van verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag in de sport. Zo kan het zijn dat vormingsprocessen van EGG minder bewust en strategisch verlopen dan de eerder beschreven processen van SGG. Vanwege de onzekerheid over het ontstaan van verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag in de sport laten we het fasemodel van Brackenridge (2001) los als een algemeen geldend model.

In dit onderzoek beschouwen wij de vorming van grensoverschrijdend gedrag in de sport als: *‘een proces waarbij de grens tussen dader(s) en slachtoffer(s) over wat gepast en ongepast gedrag is (langzaam) erodeert en het slachtoffer aangetast wordt in zijn of haar persoon’*.

Deze aantasting kan verergeren wanneer het ongewenste gedrag onopgemerkt blijft, niet herkend wordt of geen halt wordt toegevoerd. De omgeving waarbinnen grensoverschrijdend gedrag van een of meerdere plegers jegens een of meerdere sporters met een beperking plaatsvindt kan dus een belangrijke rol spelen in het bestaan of voortbestaan van grensoverschrijdend gedrag. Normen en waarden, regels en interacties die betrokkenen op een sportvereniging hanteren kunnen leiden tot een incrementeel (schade)proces en het voortbestaan daarvan (Scott, 1995).

Grensoverschrijdend gedrag vindt niet plaats in een vacuüm. Iedere vorm van gedrag ontstaat in relatie tot een andere persoon/andere personen en wordt beïnvloed door wat binnen de specifieke context op basis van de daar geldende formele en informele regels wordt beschouwd als (niet-)passend en (on)acceptabel gedrag. Daarmee heeft grensoverschrijdend gedrag een context specifieke betekenis, het

gedrag kan in de ene omgeving normaal (niet grensoverschrijdend) gevonden worden en in de andere omgeving niet normaal (grensoverschrijdend). Of iemands gedrag geldt als grensoverschrijdend, hangt dus af van de beoordeling van dat gedrag door het slachtoffer en/of andere betrokkenen.

In de wetenschap worden deze contextuele omstandigheden bestempeld als de institutionele omgeving (Scott, 1995). Inzicht in de institutionele context van een sportvereniging waar grensoverschrijdend gedrag zich voordoet, biedt wellicht de mogelijkheid om betrokkenen in die omgeving een rol te geven in het stoppen of voorkomen ervan.

Tot op heden is weinig onderzoek gedaan naar hoe het institutionele klimaat van een sportvereniging en de daar geldende normen, waarden en (gedrags)regels grensoverschrijdend gedrag normaliseren (zie Smits et al., 2016). De weinige onderzoeken hiernaar hebben sporters zonder beperking als uitgangspunt genomen. Het institutionele klimaat waarin sporters met een beperking grensoverschrijdend gedrag al dan niet ervaren is nog niet eerder bestudeerd. Daarom bespreken we in het volgende hoofdstuk allereerst de regulatieve dimensie (regels en normen) van de institutionele omgeving en hoe deze van invloed is op het bestaan en voorkomen van grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking in de Nederlandse sport. In hoofdstuk 4 bespreken we vervolgens hoe door gedrag, interacties, (in)formele regels en eventuele sancties grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking op een sportvereniging kan worden voorkomen.

3. Veiligheidsmaatregelen tegen grensoverschrijdend gedrag

In het vorige hoofdstuk bespraken we het begrip ‘institutionele omgeving’: de normatieve, cognitieve en regulatieve omgeving waarbinnen gedrag van mensen als (on)gewenst, (in)correct, (niet-)passend of (on)acceptabel wordt gezien (Scott, 1995). De normen, regels en waarden die een sportvereniging uitdraagt en in stand houdt hebben consequenties voor het gedrag van de mensen in die vereniging en voor de (status)posities die zij in de vereniging innemen. Bestuursleden spelen een belangrijke rol bij het realiseren, normaliseren en controleren van de institutionele omgeving van hun vereniging. Bijvoorbeeld doordat ze als bestuursleden besluiten nemen over de gang van zaken binnen de vereniging, dit vastleggen in beleid of regels en toezien op uitvoering en handhaving hiervan.

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van een secundaire analyse van de peiling van het Verenigingspanel zomer 2021 van het Mulier Instituut. In deze peiling is sportverenigingen gevraagd in hoeverre ze maatregelen nemen (oftewel minimale veiligheidseisen implementeren) om situaties van SGG bij hun leden te voorkomen. In de vragenlijst werd onder seksueel grensoverschrijdend gedrag verstaan: *‘gedrag of toenaderingen die seksueel van aard zijn en de grenzen van de betrokkene(n)/het slachtoffer overschrijden. Dit kan al dan niet fysiek van aard zijn.’* In de vragenlijst werden de volgende voorbeelden van SGG gegeven:

- Voorbeelden van niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn: ongevraagd seksueel getinte berichten versturen via app, sms of e-mail, ongewenst inbreuk maken op de privacy van een ander (zoals te dichtbij staan of ongevraagd een kleedkamer binnenkomen) of het iemand naroeppen.
- Voorbeelden van fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn: handelingen tegen de wil, variërend van zoenen tot aanrakingen of op een seksuele manier betasten.

De vragenlijst ging in op gegevens over de regulatieve omgeving van een vereniging, oftewel de maatregelen⁴ die verenigingsbestuurders nemen om een veilige sportomgeving voor sporters te realiseren. In de secundaire analyse hebben we gekeken of er (significante) verschillen zijn tussen sportverenigingen met en zonder leden met een beperking en/of chronische aandoening. We bespreken vooral de mate waarin minimale veiligheidseisen op verenigingen worden geïmplementeerd. Daarbij gaat het om drie aspecten: de vraag of verenigingen een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) verplicht stellen voor bestuursleden, trainers en coaches; de aanstelling van een vertrouwenscontactpersoon; en het opstellen van gedragsregels om SGG op de vereniging tegen te gaan.

3.1 Minimale veiligheidsborging

Het reguleren, bevorderen en bewaken van een veilige sportomgeving en integriteit is een gezamenlijke taak voor NOC*NSF, sportbonden, gemeenten én sportverenigingen zelf. Recent werd deze taak opnieuw bekrachtigd op de Algemene Vergadering van NOC*NSF van 17 mei 2021 met de Notitie ‘Visie Sport en Integriteit 2024’ (NOC*NSF, 2021a). Aangezien gemeenten regisseurs zijn van het van integrale veiligheidsbeleid, ligt het voor de hand dat zij aan zet zijn, in overleg met de verenigingen in hun gebied, om een minimale ondergrens van veiligheidsbeleid op sportverenigingen te garanderen (Van Erp, 2016).

⁴ In hoofdstuk 4 staan we uitgebreider stil bij de normatieve en cognitieve dimensie van de institutionele omgeving.

De gemeente Amsterdam (z.d. -a) doet dit bijvoorbeeld door sociale basiseisen te verplichten. Sociale basiseisen zijn 'sociale hygiëneregels'. Ze zorgen ervoor dat een sportvereniging een basis heeft om de veiligheid van de sporter en bereikbare meldingskanalen te garanderen. In de gemeente Amsterdam valt het volgende onder de basiseisen:

- Alle trainers en begeleiders die met jeugd tot en met 17 jaar of andere kwetsbare groepen werken, hebben een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG).
- Alle trainers en begeleiders ondertekenen de gedragscode sociale veiligheid.
- Iedere vereniging of club heeft een vertrouwenscontactpersoon (VCP) aangesteld en maakt deze bekend onder haar leden.

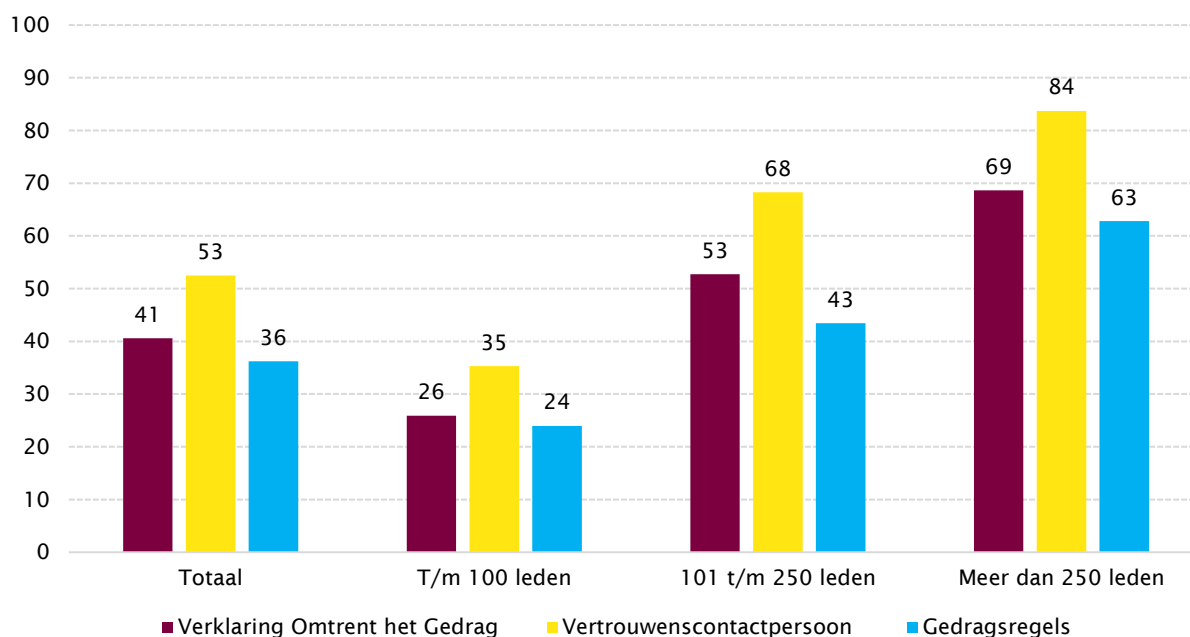
Op het moment dat deze zaken niet op orde zijn bij een sportvereniging is het vanaf 2022 mogelijk dat de gemeente Amsterdam (z.d. -b) een (financiële) samenwerking met de sportvereniging beëindigt. Het gaat hierbij om de volgende vijf (financiële) samenwerkingen:

1. gebruik maken van de armoederegelingen via Stadspas en Jeugdfonds Sport;
2. gebruik maken van diverse gemeentelijke subsidieregelingen;
3. door de gemeente worden ingekocht voor sportstimuleringsactiviteiten;
4. ondersteuning krijgen van de gemeente bij ontwikkelings- en vitaliseringsvraagstukken;
5. een huurovereenkomst hebben met de gemeente Amsterdam (Sport & Bos) voor het gebruik van sportvelden.

Sportverenigingen in gemeenten in de rest van Nederland worden (tot op heden) nog niet voor vergelijkbare keuzes gesteld, al loopt momenteel wel een pilot sociale basiseisen van Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) en NOC*NSF om de vrijblijvendheid van de sociale basiseisen tegen te gaan. We spreken hier over 'vrijblijvendheid', omdat een groot deel van de verenigingen in Nederland deze basis nog niet op orde heeft en niet wordt gestimuleerd deze op orde te krijgen.

In figuur 3.1 zien we dat ongeveer de helft van alle sportverenigingen een vertrouwenscontactpersoon heeft aangesteld. Twee vijfde stelt een VOG verplicht voor bestuursleden, trainers en coaches, en ruim een derde heeft gedragsregels opgesteld om SGG op de vereniging tegen te gaan. Voor al deze drie aspecten is overigens sprake van een lichte toename van het percentage verenigingen dat deze maatregelen heeft genomen ten opzichte van een peiling uit 2019 (zie Stevens & Gutter, 2021). Het valt op dat grote(re) verenigingen deze maatregelen vaker nemen dan kleine verenigingen (figuur 3.1). Deze verschillen zijn significant.

Figuur 3.1 Borging minimale basiseisen veiligheidsbeleid tegen (seksueel) grensoverschrijdend gedrag op sportverenigingen in 2021, naar grootte van de sportvereniging (percentage 'ja', n=416)

Bron: Peiling Verenigingspanel, Mulier Instituut, zomer 2021.

Sportverenigingen met één of meer leden met een beperking en/of chronische aandoening hebben deze minimale basiseisen vaker op orde dan sportverenigingen zonder leden met een beperking (niet in figuur; Mulier Instituut, 2021). Het is echter de vraag of dit te maken heeft met de aan- of afwezigheid van leden met een beperking of dat andere factoren een rol spelen. Zo weten we dat grote verenigingen (meer dan 250 leden) relatief vaker (80%) één of meer leden met een beperking en/of chronische aandoening hebben dan kleine verenigingen (tot en met 100 leden, 57%; niet in figuur). Tegelijkertijd hebben grotere verenigingen de minimale basiseisen vaker op orde (figuur 3.1). Dit soort verenigingen zijn ook vaker vitaal (maatschappelijk georiënteerd en organisatiekrachtig)⁵, weten we uit ander onderzoek (Hoeijmakers & Van Kalmthout, 2021).

Tussen grote verenigingen met en zonder leden met een beperking zien we geen significante verschillen meer bij de drie maatregelen. Bij kleine sportverenigingen zien we enkel dat kleine verenigingen met leden met een beperking relatief vaker een VOG verplicht stellen (33%) dan kleine verenigingen zonder leden met een beperking (18%). Bij de andere twee minimale basiseisen zien we geen verschillen. Het lijkt dus niet veel uit te maken of verenigingen wel of geen leden met een beperking en/of chronische aandoening hebben. De omvang van de vereniging, en mogelijk andere factoren (niet onderzocht), lijkt een grotere rol te spelen bij het nemen van maatregelen (de basiseisen) om (seksueel) grensoverschrijdend gedrag op de vereniging tegen te gaan.

⁵ 'Organisatiekracht staat voor de mate waarin verenigingen in staat zijn hun sport aan te bieden aan huidige en potentiële leden. Maatschappelijke oriëntatie omvat de mate waarin verenigingen zich richten op maatschappelijke activiteiten en/of taken. Vitale verenigingen zijn goed in staat hun sportaanbod te organiseren en zijn daarbij breed maatschappelijk georiënteerd' (Hoeijmakers & Van Kalmthout, 2021, p. 1).

Bij twee derde van de sportverenigingen in Nederland zijn één of meer mensen met een beperking en/of chronische aandoening actief (Mulier Instituut, 2021). Voor deze verenigingen is het gezien de constatering dat sporters met een beperking een verhoogd risico lopen op ervaringen met grensoverschrijdend gedrag (zie paragraaf 2.2) mogelijk nog belangrijker om maatregelen te nemen om dit te voorkomen. We zien dat bij 46 procent van deze verenigingen een VOG verplicht wordt gesteld, bij 56 procent een vertrouwenscontactpersoon is aangesteld en bij 40 procent gedragsregels zijn opgesteld (Mulier Instituut, 2021). Dit betekent dat leden met een beperking in deze verenigingen (minimaal) beschermd worden door deze maatregelen. Maar bij een groot deel van de verenigingen waar leden met een beperking sporten, zijn deze maatregelen er dus (nog) niet.

3.2 Keurmerken

Sportverenigingen worden, naast gemeenten, door verschillende andere ‘krachten’ gestimuleerd om de minimale veiligheidsborging op orde te krijgen. Sommige sportbonden stellen dit zelfs verplicht aan hun verenigingen. Een voorbeeld hiervan is Judo Bond Nederland (JBN). Sinds kort geldt deze verplichting voor alle sportbonden, omdat dit is vastgelegd in de MKE (Minimale Kwaliteitseisen) van NOC*NSF (2021b). Kiwa (z.d.) heeft recent een veiligheidslabel voor de sportsector ontwikkeld. Verder werkt de Vechtsportautoriteit met een drietal keurmerken: Keurmerk Vechtsportautoriteit, Fight Right Keurmerk, en het Label Veilig en Verantwoord Vechtsporten.

De toename in aandacht voor een veilige sportomgeving roept de vraag op wie uiteindelijk verantwoordelijk is voor de minimale veiligheidsborging op een sportvereniging en hoe om te gaan met het feit dat keurmerken verschillende ‘eisen’ stellen en op verschillende wijze de controle uitvoeren. Sommige keurmerken controleren steekproefsgewijs, terwijl bij andere keurmerken een ‘keurmeester’ bij alle verenigingen langskomt. Ook verschilt de geldigheidstermijn van de keurmerken (twee of drie jaar) en de vereiste om afstemming te zoeken met de gemeente. Daarnaast gaan de vereisten waar een sportvereniging aan moet voldoen bij het keurmerk van JBN verder dan bij andere keurmerken en dan bij de vereisten vanuit bijvoorbeeld de gemeente Amsterdam. Zo heeft het keurmerk van JBN aandacht voor een veilige sportaccommodatie, een protocol over pesten en grensoverschrijdend gedrag, en een reglement seksuele intimidatie. Opvallend is dat bij de huidige keurmerken geen expliciete aandacht is voor de doelgroep van sporters met een beperking.

3.3 Doorwerking van de regels en maatregelen

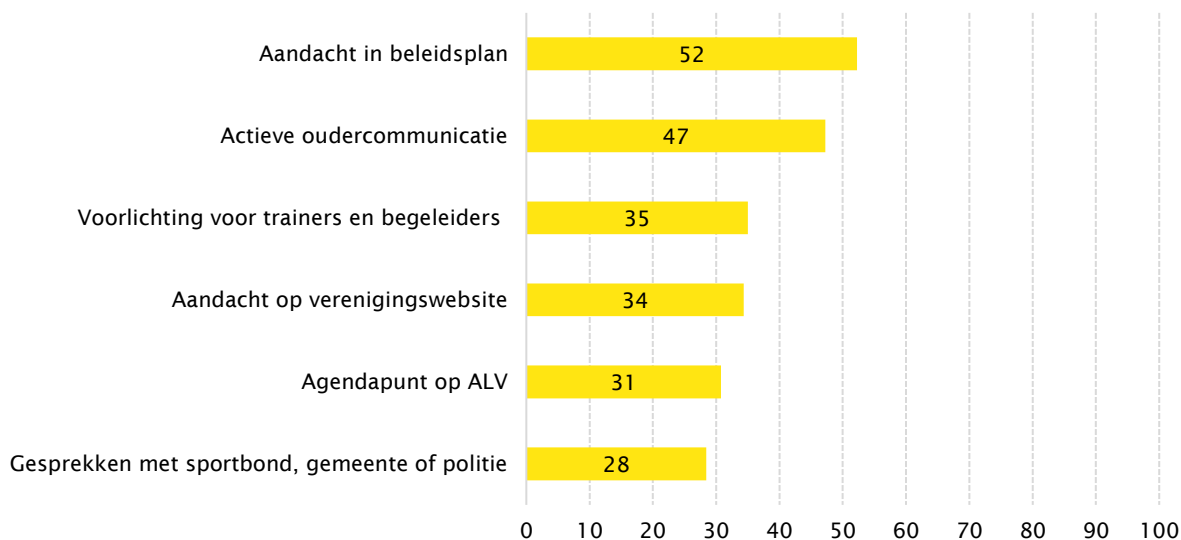
Minimale veiligheidsmaatregelen leiden niet vanzelf tot meer bewustzijn, actief en positief gedrag en alertheid onder betrokkenen op een sportvereniging ten aanzien van grensoverschrijdend gedrag. Hoe zorgen verenigingsbestuurders ervoor dat beleid en regels een vertaling krijgen in de ‘hoofden’ van vrijwilligers, leden, ouders en andere betrokkenen op sportverenigingen?

In een peiling bij het Verenigingspanel vroeg het Mulier Instituut aan sportverenigingen in welke mate zij, buiten het invoeren van een minimale veiligheidsborging, in de afgelopen vier jaar op een of andere manier extra aandacht hebben gehad voor het thema grensoverschrijdend gedrag. 25 procent van de ondervraagde sportverenigingen geeft aan dat zij dat hebben gedaan (niet in figuur; Mulier Instituut, 2021). De grote(re) verenigingen (101 t/m 250 leden, 32%; meer dan 250 leden, 46%) doen dit vaker dan de kleine verenigingen (tot en met 100 leden, 14%) Sportverenigingen met leden met een beperking (28%) doen dit relatief vaker dan sportverenigingen zonder leden met een beperking (16%). Dit verschil is niet significant en kan te maken hebben met de omvang van de vereniging.

Aan de sportverenigingen die aangaven in de afgelopen vier jaar extra aandacht te hebben geschonken aan het thema (seksueel) grensoverschrijdend gedrag, werd gevraagd welke maatregelen zij dan namen (zie figuur 3.2). Zo gaf de helft van deze verenigingen aan dat ze werken met een beleidsplan waarin aandacht is voor SGG.

Figuur 3.2 Aandacht voor (seksueel) grensoverschrijdend gedrag op sportverenigingen (percentage 'ja', n=134*)

*Basis is sportverenigingen die hebben aangegeven in de afgelopen vier jaar aandacht te schenken aan het thema (seksueel) grensoverschrijdend gedrag (sportverenigingen met en zonder leden met een beperking). Bron: Peiling Verenigingspanel, Mulier Instituut, zomer 2021.

Als we kijken naar sportverenigingen met één of meer leden met een beperking en/of chronische aandoening, zien we nauwelijks verschil op deze punten met sportverenigingen zonder leden met een beperking en/of chronische aandoening (niet in figuur). Enkel op het onderwerp 'gesprekken met sportbonden, gemeente of politie' zien we een significant verschil tussen deze typen verenigingen (31% voor verenigingen met leden met een beperking tegenover 16% voor verenigingen zonder leden met een beperking, niet in figuur). Of dit te maken heeft met de aanwezigheid van leden met een beperking of met andere factoren valt niet uit de resultaten op te maken.

3.4 Uitdagingen bij het invoeren van veiligheidsmaatregelen

De resultaten die in deze en de volgende paragraaf worden besproken zijn afkomstig uit de twaalf interviews. Dat wil zeggen dat de uitspraken niet gegeneraliseerd kunnen worden naar alle verenigingen. De geïnterviewde sporters, trainers, bestuurders en ouders doen uitspraken die gelden binnen de verenigingen waar zij bij betrokken zijn of waren. De geïnterviewde VCP's doen uitspraken over verenigingen waar zij binnen hun bond mee te maken hebben gehad.

De bij GSN aangesloten verenigingen vinden het thema veiligheid en grensoverschrijdend gedrag belangrijk, maar zijn soms terughoudend in het nemen van maatregelen. Als reden geven enkele geïnterviewden aan dat veiligheid juist bij verenigingen die zich uitsluitend richten op sport voor mensen met een beperking, al op allerlei manieren in het systeem van de vereniging zit. Ook de kleinschaligheid van de sport, waarbij iedereen elkaar kent, maakt dat men ervan uitgaat dat het signaleren en aanpakken van ongewenst gedrag snel en adequaat in de vereniging zal gebeuren en dat dit niet formeel gereguleerd hoeft te worden.

Wanneer een vereniging nooit eerder te maken heeft gehad met grensoverschrijdend gedrag, draagt dit bij aan terughoudendheid in het nemen van maatregelen. Zo stelt een bestuurder: *‘Ik denk “ja, is dat nou echt nodig bij ons”, omdat wij werkelijk nog nooit een situatie zijn tegengekomen waarvan ik denk dat is “grensoverschrijdend” ja... dan doe je het toch omdat je het ziet in de publieke opinie en dan al die mailtjes vanuit de GSN hierover binnenkomen. Dan denk ik dat daar toch een verantwoordelijkheid ligt bij ons om dat dan toch die [VCP] aan te stellen.’*

Overigens blijkt het vooral voor kleinere verenigingen lastig de veiligheid meer te formaliseren en vast te leggen. Door geïnterviewden genoemde hindernissen zijn dat voor het instellen van een VCP een basisopleiding gevolgd moet worden en dat het aanvragen van een VOG veel administratieve rompslomp betekent. Kleine verenigingen vragen zich af wat zij hiervoor terugkrijgen: *‘Dergelijke formele zaken zijn te ingewikkeld of te omslachtig voor het formaat [van de vereniging] dat we hebben.’* Een ander punt van aandacht is dat een vereniging de onafhankelijkheid van hun VCP moet kunnen garanderen. Binnen kleine verenigingen heeft al snel iedereen een functie als vrijwilliger. Soms is er wel een bestuurslid dat de VCP-opleiding wil volgen, maar dan is er weer de regel dat een bestuurslid geen VCP mag worden. *‘Dat zijn wel dingen, waardoor verenigingen afhaken.’* Zo heeft één vereniging laten weten geen VCP te hebben, omdat ze erg klein zijn en er alleen mannen lid zijn.

Verder blijken diverse maatregelen die verenigingen hebben genomen, lang niet altijd effectief te zijn. Zo geven enkele geïnterviewden aan dat leden vaak niet bekend zijn met geldende maatregelen: ze weten bijvoorbeeld niet van het bestaan van een VCP. In de reglementen staat weliswaar beschreven welke maatregelen een vereniging neemt, maar deze worden nauwelijks doorgenomen en zijn bij veel leden onbekend. Zo vertelde een respondent: *‘Op papier klopt het [veiligheidsmaatregelen] allemaal, iedereen kan het lezen, maar als er daar geen behoefte aan is, dan is er veel onwetendheid.’* Deze persoon vertelde dat maatregelen op de ALV bekendgemaakt worden, maar dat daar doorgaans weinig mensen aanwezig zijn.

Een sporter met een beperking die in het verleden te maken had met ernstige vormen van EGG van haar coach, gaf aan dat ze, als er destijds evaluatieformulieren waren geweest, die waarschijnlijk niet eerlijk had durven invullen. Daarvoor was ze te *‘bang voor represaillemaatregelen’*. Wel vindt ze het prettig dat ze dergelijke formulieren tegenwoordig wel kan invullen. Het geeft haar het gevoel dat er rekening met haar gehouden werd. Het benaderen van een VCP vinden mensen daarnaast soms moeilijk, omdat sporters die te maken hebben met grensoverschrijdend gedrag deze persoon niet kennen. Tegelijkertijd wordt het kennen van de VCP binnen een kleine vereniging als ongemakkelijk ervaren, omdat men de VCP dan regelmatig tegenkomt.

Deze voorbeelden impliceren dat veiligheidsmaatregelen mogelijk alleen werken als betrokkenen er vertrouwen in hebben en er een zekere controle is op de uitvoering ervan. Zo vertelt een geïnterviewde dat tijdens een toernooi iets aan de hand was met een meisje met een meervoudige handicap dat ook slechtziend was. Een fysiotherapeut die aanwezig was, wilde haar hier even voor behandelen, waarop de voorzitter van het evenement ingreep en zei: *‘ja, maar niet alleen’*, dus ging een vrouwelijke vrijwilliger mee. Dit voorbeeld laat zien dat regels op papier doorwerking krijgen wanneer betrokkenen op een vereniging ernaar handelen en naar elkaar omkijken. De rol van betrokkenen bespreken we verder in hoofdstuk 4.

3.5 Uitdagingen bij het melden van grensoverschrijdend gedrag

Uit de gesprekken met de geïnterviewden blijkt dat de meeste van de genoemde voorvallen waarin sprake was van grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking, niet zijn of worden gemeld bij de formele personen of instanties. Zo geven geïnterviewde vertrouwenspersonen aan dat over het algemeen

geen tot nauwelijks meldingen bij hen terechtkomen over mensen met een beperking (in tegenstelling tot over sporters zonder beperking). Wanneer zo'n melding wel plaatsvindt, komt die van het slachtoffer zelf of van een ouder, trainer of persoonlijk begeleider/vrijwilliger. Op basis van de interviews bleek dat grensoverschrijdende situaties over het algemeen 'binnenskamers' werden opgelost met personen in de naaste omgeving van het slachtoffer, zoals teamgenoten of familieleden. Het gaat hierbij zowel om ernstige delicten als om (ernstig) verstoorde verhoudingen.

Meldingen waar geïnterviewden mee te maken hebben gehad en die wél terechtkwamen bij een vertrouwenspersoon:

- Een ouder vertelde hoe ze naar de vertrouwenspersoon van een bond is gegaan vanwege een kwestie met haar zoon met een beperking, die beschuldigd werd van grensoverschrijdend gedrag.
- Een kwestie van vermeend dopinggebruik van een sporter met een beperking. Naar eigen zeggen een vervuild product, zonder dat de sporter hier weet van had.

Meldingen waar geïnterviewden mee te maken hebben gehad en die niet terechtkwamen bij een vertrouwenspersoon of een officiële instantie:

- Er zijn twee situaties besproken waarbij een trainer ernstig verbaal intimiderend gedrag vertoonde, zich autoritair opstelde en geen tegenspraak dulde. Een sporter besprak de zaak met de assistent van de trainer, die het gedrag van de trainer niet durfde aan te kaarten en die uiteindelijk naar de directeur is gegaan. Deze heeft de klacht met de trainer besproken. Beide kwesties zijn voor zover bekend niet bij een vertrouwenspersoon terechtgekomen.
- Een bestuurder vertelde dat hij te maken kreeg met een kwestie met een trainer die wat te amicaal omging met een sporter met een beperking. Hij heeft de situatie met de directeur van de bond besproken, maar deze bestuurder weet niet wat er met zijn melding is gebeurd. Wel heeft hij de betreffende trainer zelf ook op zijn gedrag aangesproken. Naar eigen zeggen is de situatie met de trainer hier wel door veranderd.
- Een andere situatie betrof een (meerderjarige) trainer met een lichte verstandelijke beperking die goed les kon geven en uitblonk uit in sport. Hij appte regelmatig 's avonds laat met een minderjarig meisje van vijftien dat hij training gaf. *'Hij was zich van geen kwaad bewust. Er is natuurlijk met een trainer en een minderjarige sprake van een machtspositie. Dus ouders trokken aan de bel. En ook al is er nog niks gebeurd, het is geen gezonde verhouding en een trainer kan dat niet doen. Dus het is geen seksuele intimidatie of ding, maar het is wel degelijk grensoverschrijdend gedrag.'* Het probleem is in overleg met de ouders opgelost.
- In weer een andere situatie was sprake van een jongen die zijn geslachtsdeel aan een meisje had getoond en haar vroeg om dit aan te raken. Deze situatie is in onderling overleg met de ouders van de jongen en het meisje opgelost, zonder dat er een melding van gemaakt is. *'Dus wat wij gedaan hebben... Centrum Veilige Sport hebben we helemaal niet betrokken, want er is niks strafbaars gebeurd.'*

Waarom problemen van ongewenst en/of grensoverschrijdend gedrag relatief vaak onderling opgelost worden en hier geen officiële melding van gemaakt wordt, is niet helemaal duidelijk. In de interviews is hier wel expliciet naar gevraagd. Volgens een geïnterviewde komt dit mogelijk doordat mensen met een beperking onvoldoende op de hoogte zijn van het feit dat ook emotioneel grensoverschrijdend gedrag gemeld kan worden. Een ander antwoordde dat men wellicht de neiging heeft problemen te bagatelliseren, omdat sporters met een beperking mogelijk meer gewend zijn aan ongewenst gedrag en daardoor niet snel tot een melding komen.

Ook werd gezegd dat men er in de sport voor mensen met een beperking mogelijk te veel vanuit gaat dat een vertrouwenspersoon uitsluitend moet worden ingeschakeld als het om ernstige problemen gaat. Zo vertelde een sporter met een beperking dat ze niet zo snel naar een vertrouwenspersoon zou gaan, omdat

ze denkt: *‘Dit is gewoon iets kleins en ik wil het niet groter maken dan het is.’* Of het kan zijn dat de drempel om te melden voor sporters met een beperking vanwege hun afhankelijkheidspositie hoger ligt dan bij mensen zonder beperking. Hoe dan ook, het laat zien dat het meldproces specifiek aandacht verdient in de verdere beleidsontwikkeling op het thema.

4. De institutionele context van grensoverschrijdend gedrag

Dit hoofdstuk gaat over de institutionele context van grensoverschrijdend gedrag. Dat wil zeggen dat het inzicht biedt in het ontstaan en voortbestaan van onveilige of grensoverschrijdende situaties binnen de context van de sportvereniging en de rol van diverse betrokkenen daarbij. Het tot stand komen van die context is te zien als een zich steeds opnieuw vormend proces, dat wordt beïnvloed door gebeurtenissen in de sport en de manieren waarop betrokkenen hun rol invullen.

In dit onderzoek worden (mede)sporters, trainers, bestuurders en ouders gezien als de meest significante rollen bij het ontstaan, bestaan en/of verdwijnen en voorkomen van onveilig of grensoverschrijdend gedrag voor mensen met een beperking. Zij behoren tot de door Olfers et al. (2021) beschreven ‘cirkels van verantwoordelijkheid’ (zie ook paragraaf 1.2) en vormen daarmee de omgeving van de sporter met een beperking. We gaan in op hun taken en verantwoordelijkheden - volgens de respondenten - bij het tegengaan van grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking. In deze rapportage kunnen ‘betrokkenen’ ook daders, plegers of veroorzakers zijn.

4.1 De rol van betrokkenen bij onveilige situaties

Uit eerder onderzoek naar dit thema (zie hoofdstuk 2) is gebleken dat de veroorzakers van onveilige situaties of grensoverschrijdend gedrag vooral trainers en medesporters zijn. Dit geldt ook voor de situaties die de geïnterviewden beschreven. Een enkele keer betreft het iemand anders, zoals de beheerder van een sportcomplex, een begeleider of een bestuurder. De slachtoffers zijn meestal (mede)sporters. Soms krijgen ouders of trainers die het opnemen voor het slachtoffer te maken met intimidatie en/of bedreigingen.

De gevolgen voor een slachtoffer zijn niet alleen afhankelijk van de ernst van het onveilige of grensoverschrijdende gedrag zelf, maar minstens zozeer van hoe de omgeving erop reageert. Zo'n reactie kan leiden tot toe- of afnemende gevoelens van onveiligheid bij sporters en (andere) betrokkenen. Hierdoor bestaat de kans dat een situatie verder escaleert of juist (relatief) eenvoudig oplost. Er kan dus sprake zijn van een proces van (de-)escalatie.

Uit het onderzoek kwamen verschillende voorbeelden naar voren van betrokkenen bij grensoverschrijdend gedrag jegens sporters met een beperking:

- een trainer die geen tegenspraak duldt, intimiderend gedrag vertoont en zich autoritair opstelt;
- een trainer die sporters op basis van gedrag beledigt en/of uitsluit;
- een trainer die ‘grappen’ uithaalt met de sporter of onprettige opmerkingen maakt over de beperking van de sporter - een sporter kreeg bijvoorbeeld een cadeautje van de coach met de tekst ‘I am a bitch’, en een visueel beperkte sporter met een zicht van 5 procent wordt behandeld alsof deze ‘volledig ziet’;
- een trainer die niet ingrijpt als anderen ‘grappen’ maken, beledigingen uiten of intimiderend gedrag vertonen tegen een sporter met een beperking;
- een trainer die zich (openlijk) te amicaal toonde met een sporter met een visuele beperking;
- verbaal agressief en overdonderend gedrag van (andere dan de eigen) trainers ten opzichte van een mannelijke sporter met een beperking die al of niet per ongeluk de dameskleedkamer inliep: *‘Een aantal trainers van andere groepen die ervaarde dat echt als “dat kan niet” en “daarom mogen we dit soort jongens niet op de club hebben”, “dit is echt verkeerd, als die zich niet kan inhouden en zo maar een vrouwenkleedkamer inloopt, dat kan gewoon niet”. Dat verstoort onze club.’;*
- een beheerder van een sporthal die de hond van een visueel beperkte sporter niet wil toelaten tot de sporthal;

- een mannelijke sporter met een beperking die een vrouwelijke medesporter vraagt seksueel getinte handelingen met hem te verrichten.

Tegelijkertijd kwamen in de gesprekken voorbeelden naar voren van reacties van betrokkenen op onveilige situaties die als prettig werden ervaren:

- een trainer die rust brengt en zorg en aandacht heeft voor sporters en omstanders;
- een trainer die corrigerend optreedt als anderen ‘grappen’ maken, beledigingen uiten of intimiderend gedrag vertonen ten opzichte van een sporter met een beperking;
- ouders of naaste betrokkenen direct op de hoogte stellen bij een onveilige situatie of incident;
- als trainer inspelen op de behoefte van de ouders, maar hen ook van advies dienen waar nodig; proberen met hen te focussen op welke zorg de sporter/het slachtoffer nodig heeft;
- een trainer die het bestuur of andere relevante betrokkenen informeert over het incident;
- betrokkenen informeren over eigen handelwijze en beslissingen en deze verantwoorden;
- trainers die voorafgaand aan trainingen met de sporters bespreken wat voor hen een veilige en prettige werksfeer is;
- besturen die in materiële zin zorg dragen voor een toegankelijke en veilige sportomgeving en vragen wat sporters nodig hebben;
- betrokkenen die vermoedens van onveilige situaties of incidenten met het slachtoffer bespreekbaar maken;
- betrokkenen die op de juiste manier doorverwijzen naar mogelijke hulpverlenende instanties;
- trainers en/of bestuurders die de georganiseerde evenementen evalueren, waarbij expliciet aandacht gevraagd wordt voor onprettige ervaringen en waarbij met betrokkenen gesproken wordt over passende oplossingen. Dit komt ten goede aan het vertrouwen en de onderlinge sfeer.

Onprettige reacties van betrokkenen die bijdroegen aan gevoelens van onveiligheid van sporters en ouders zijn:

- het incident overdrijven of (veel) groter maken dan nodig; veel ophef veroorzaken over het incident;
- trainers of bestuurders die het incident aangrijpen om allerlei regels te verbinden aan sportdeelname voor mensen met een beperking;
- betrokkenen die ten overstaan van iedereen in de vereniging kenbaar maken dat mensen met een beperking niet binnen de vereniging passen;
- dreigen met uitsluiting van sporters met een beperking van toernooien en evenementen;
- manipulatief gedrag ten opzichte van spelers of ouders, zoals formulieren moeten ondertekenen of dreigen met uitsluiting van sportdeelname aan evenementen/toernooien/trainingskampen.

4.2 Omgevingsrisico's voor sporters met een beperking

Het handelen van betrokkenen is altijd contextueel. Net als sporters met een beperking krijgen sporters zonder beperking te maken met onveilige situaties. Toch lopen sporters met een beperking in specifieke contexten meer risico op grensoverschrijdend gedrag. We bespreken in deze paragraaf de situationele omstandigheden in de fysieke, sociale en virtuele omgeving van de sporters met een beperking die naar voren kwamen in de gesprekken met respondenten.

De fysieke sportomgeving

De fysieke sportomgeving is voor mensen met een beperking wat risicovoller dan voor mensen zonder beperking. Dit komt vooral doordat de sportomgeving doorgaans standaard is ingericht op mensen zonder beperking. Voor mensen met een beperking worden dan aanpassingen gedaan, zoals een rolstoeltoilet, een aangepaste douche, enzovoort. Er blijven echter altijd hindernissen bestaan voor sporters met een beperking.

Een sporter met een visuele beperking vertelde bijvoorbeeld dat kleedruimtes sowieso onveilig voelen, omdat je nooit weet wie er toekijkt bij het douchen of omkleden. Een andere sporter met een auditieve beperking vertelde hoe lastig het is dat (sport)organisaties bij de entree soms gebruik maken van een intercom. Ook weersomstandigheden kunnen een rol spelen, bijvoorbeeld omdat straatgeluiden voor een persoon met een visuele beperking van cruciaal belang zijn om de eigen veiligheid te kunnen inschatten. Bij heftige regen zijn deze geluiden minder goed hoorbaar. Een sporter met een visuele beperking vertelde hoe de omgeving standaard niet is ingericht op mensen met een beperking: *'Als ik buiten over straat loop kan ik ook niet alles inschatten, dus ik begeef me per definitie altijd al in een gevaarlijke setting.'*

De sociale sportomgeving

Het beoefenen van sport brengt voor mensen met een beperking wat meer risico met zich mee vanwege verschillende sociale omstandigheden. Dit kan te maken hebben met dat in de sociale omgeving voor sporters met een beperking relatief veel begeleiding nodig is en dat niet altijd voldoende vrijwilligers te vinden zijn voor dergelijke taken. Ook kan het zijn dat de 'juiste' vrijwilligers voor bepaalde taken/begeleiding ontbreken.

Verder blijkt uit de interviews dat mensen zonder beperking vaak niet goed weten hoe om te gaan met mensen met een beperking, waardoor een sociaal onveilige situatie kan ontstaan. Zo bleek een sporthalbeheerder een sporter met een blindengeleidehond te weigeren, omdat honden verboden waren in het sportcomplex. De beheerder was niet op de hoogte van het feit dat blindengeleidehonden altijd mee het complex in mogen. Hiermee kwam de veiligheid van de sporter in het geding.

(Betrokkenen bij) sporters met een beperking geven aan dat ze gewend zijn elkaar relatief vaak aan te raken. Hier zijn volgens hen risico's aan verbonden, omdat het gemakkelijk kan leiden tot misbruik. Een sporter met een visuele beperking vertelde bijvoorbeeld dat hij wel eens op een lompe manier meegetrokken werd naar de plek die hij in het sportveld moest innemen. Een trainer vertelde: *'Ik denk dat je snel geneigd bent om bijvoorbeeld als je een oefening uitlegt om fysiek te helpen, dus iemand aan te raken. En ik weet niet of dat een issue is, maar ik kan me voorstellen dat mensen dat helemaal niet prettig vinden. En ik weet dan niet hoe makkelijk het is [voor de sporter] om aan te geven dat je zoiets niet wilt.'*

Een ander aspect dat als mogelijk risicovol genoemd wordt, is dat met sporters met het syndroom van Down relatief veel geknuffeld wordt. Een vertrouwenspersoon: *'...en die [vrijwilligers/begeleiders] vinden het misschien leuk al dat geknuffel, maar we moeten ook de doelgroep zelf daarmee om leren gaan. Dus de korfballer met syndroom van Down moet gewoon leren een high five te geven.'*

Aangezien sporters met een beperking vaak een persoonlijke begeleider hebben wanneer zij gaan sporten, brengt dit ook risico's met zich mee. Een vaste begeleider helpt de sporter met een beperking immers met omkleden en/of naar het toilet gaan. Hierdoor wordt de afhankelijkheidsrelatie tussen sporter en begeleider versterkt, en sommige sporters krijgen hierdoor het gevoel met de begeleider wat geïsoleerd te raken.

Verder kwam in de interviews meerdere keren aan de orde dat in de sociale omgeving van de sporter onvoldoende erkenning was voor de beperkingen van sporters. Zo vertelde een sporter met een auditieve beperking dat het mondbeeld, duidelijk praten en niet mompelen, van groot belang is om deel te kunnen nemen aan de communicatie en dat het lastig was hier steeds weer aandacht voor te vragen. *'Ik vond het zo moeilijk om aan te geven: "Ik hoor iets niet." Dat ik steeds meer een beetje buiten ging staan en echt zo een eilandje werd in het team. En hoe meer dat natuurlijk gebeurt, hoe minder anderen rekening met je houden.'* Deze sporter vertelde dat ze soms probeerde mee te doen in een gesprek, maar dat anderen

dan tegen haar zeiden: 'X [naam], daar ging het gesprek niet over'. En dat ze daar om lachte en zei: 'Oh haha, maar wat ik zei is ook leuk toch?', maar dat ze zich in feite enorm schaamde.

Een andere bevinding uit ons onderzoek is dat sporters met een beperking die als veroorzaker van grensoverschrijdend of onveilig gedrag werden aangemerkt, zelf slachtoffer werden vanwege de heftige reacties van betrokkenen op de situatie. Dit gold bijvoorbeeld voor de jongen met een verstandelijke beperking die al of niet bewust de dameskleedkamer inliep. De situatie was zo dat het team van de sporters met een beperking het clubhuis binnen werd geloodst omdat het regende. Ze gingen schuilen. Eenmaal binnen ontsnapte de jongen even aan de aandacht van de trainer en liep de dameskleedkamer in. Behalve dat er wat opschudding ontstond over de situatie, gebeurde er niets bijzonders en de jongen werd binnen enkele minuten weer naar buiten geloodst. De reactie van met name trainers van sporters zonder beperking die getuige waren van het incident, was heftig. 'Dit kon gewoon niet', zeiden ze. Volgens de trainers was het onverantwoord dat mensen met en zonder beperking samen sportten en dit mocht niet meer voorkomen. Opvallend was dat deze ene sporter en dit ene incident blijkbaar symbool stond voor alle sporters met een beperking en de organisatie hiervan.

De trainer benadrukte dat de betreffende jongen met een lichte verstandelijke beperking zich waarschijnlijk helemaal niet bewust was van enig grensoverschrijdend gedrag, maar dat hij wel als zodanig benaderd werd door de trainers. Het incident werd in de ogen van de trainer van de jongen opgeblazen. De trainer: 'Kijk, voor X [naam sporter] was die context relatief nieuw, want we zitten niet vaak in de regen in het clubgebouw en d'r is allerlei drukte om hem heen. Nou dat snapt hij dan gewoon niet.'

In de andere situatie (eveneens eerder benoemd in dit rapport) was er een goede trainer met een lichte verstandelijke beperking die regelmatig WhatsApp-contact onderhield met één van zijn minderjarige sporters. Soms gebeurde dit tot diep in de avond. Het WhatsApp-contact ging niet over seksueel getinte of gevoelige onderwerpen, maar de ouders trokken aan de bel. En terecht, volgens een andere trainer, die het verhaal vertelde. Vrijwilligers die van de situatie op de hoogte waren, zeiden direct: 'Deze mensen moeten we hier niet hebben.' De trainer die het verhaal vertelde was echter van mening dat dit een veel te voorbarige conclusie was en dat de betreffende jongen goed aanspreekbaar zou zijn op zijn gedrag.

In weer een andere situatie had een sporter met een beperking een filmopname gemaakt van enkele sporters en begeleiders die een spelletje aan het doen waren. De beelden waren volgens betrokkenen niet aanstootgevend. De sporter had dit niet mogen doen zonder toestemming van de betrokkenen, maar de ophef die er vervolgens over ontstond en de beperkingen die de jongen opgelegd kreeg waren volgens twee geïnterviewden buitenproportioneel.

De virtuele omgeving en het gebruik van sociale media

Meerdere keren werd in de interviews melding gemaakt van (betrokkenen bij) sporters met een beperking die te maken hadden met gevoelens van onveiligheid vanwege het gebruik van sociale media. De voorbeelden die hierbij gegeven werden waren dat op oneigenlijke manier werd omgegaan met foto's, filmpjes en/of berichten die opgenomen werden. Deze werden soms ook verspreid in een WhatsApp-groep of via andere vormen van sociale media, terwijl hier geen toestemming voor gegeven was.

De sporters met een beperking die bij dergelijk gedrag betrokken waren, waren hier zowel dader (opnemen en verspreiden van berichten) als slachtoffer van (ze voelden zich hierdoor onveilig).

Ouder: 'Ik ben boos geweest. Ik baal dat hij [zoon met een beperking] dat filmpje gemaakt heeft ... en vind ook dat ie het niet had mogen doen. Maar is het grensoverschrijdend? Weet je wat ik ingewikkeld vind, iedereen loopt de hele dag met hun mobiel rond.'

Een andere situatie die geïnterviewden ter sprake brachten is dat berichten soms op ongepaste tijdstippen (bv. midden in de nacht) verstuurd werden. Deze informatie werd soms door vrijwilligers met een beperking toegestuurd en werd soms door een sporter met een beperking als onveilig ervaren. In een enkele situatie was sprake van seksueel getinte boodschappen. Op basis van de interviews blijkt dat de sporter met een beperking zich als veroorzaker van onveilig gedrag niet altijd bewust is van de ernst en gevolgen van zijn of haar gedrag.

Een ander punt dat geïnterviewden noemden is dat de sporter met een beperking als ontvanger van berichten uit de sociale media gezien wordt als minder weerbaar tegen berichten, omdat deze te snel in zou stemmen met bepaalde voorstellen of aanbiedingen.

De hier besproken situationele risico's betekenen niet dat sport voor mensen met een beperking gevaarlijker is, maar wel dat de sportomgeving op punten aandacht nodig heeft om het sporten voor mensen met een beperking toegankelijk en aangenaam te houden. Een vertrouwenspersoon: *'Dan denk je aan de andere kant van "jongens, weet je, alle spontaniteit gaat ervan af, mag ik nou geen eens meer een kind op schoot nemen als die getroost wil worden, omdat die een beetje heimwee heeft?" Ja, je kunt prima een kind op schoot nemen, maar zorg dat je nooit alleen bent. Je kunt prima een kind troosten in de tent, maar zorg dat daar altijd het liefst een andere volwassene bij is, of ervan weet. Dat moeten we met z'n allen gaan doen.'*

4.3 Gedrag van direct betrokkenen

In deze paragraaf gaan we nader in op de specifieke rol van respectievelijk medesporters, trainers, bestuurders en ouders.

Rol van medesporters

Medesporters spelen een belangrijke rol bij de ervaringen van sporters met een beperking met onveilig of grensoverschrijdend gedrag, zowel in positieve als in negatieve zin. Gevoelens van onveiligheid kunnen bijvoorbeeld worden veroorzaakt doordat teamgenoten kwetsende grappen maken over een sporter. Of doordat sprake is van verliefdheid, (seksuele) aantrekkingskracht of toenadering terwijl die niet wederzijds is.

De rol van medesporters bij onveilig of grensoverschrijdend gedrag varieert van veroorzaker tot degene die dergelijk gedrag signaleert en/of aanpakt. Zo vertelde een sporter dat hij wel eens in vertrouwelijke zin sprak met een medesporter over een situatie die hem kwetste, maar dat hij dit niet snel zou bespreken met degene die de kwetsende opmerkingen maakte. *'Er zijn in ieder geval voor mij genoeg mensen om het daarover [onveilige situaties] te kunnen hebben, dus dat is fijn.'*

De sporter is van mening dat een sporter die kwetsend gedrag van medesporters observeert, maar er zelf geen slachtoffer van is, juist in de positie is om de veroorzaker op diens gedrag aan te spreken. Toch wordt dit volgens hem weinig gedaan. Het lijkt eerder te gebeuren dat de medesporter als observator van ongewenst gedrag naar de trainer toegaat om de situatie in vertrouwen te delen, terwijl het slachtoffer dit zelf minder snel zou doen. Dat het slachtoffer zelf minder snel actie onderneemt heeft ermee te maken dat diegene soms bang is aangezien te worden voor een 'verklikker', bang is voor represailles of van mening is zelf medeplichtig te zijn aan de situatie en bang is daarop aangesproken te worden. Een medesporter wordt over het algemeen gemakkelijker in vertrouwen genomen dan bijvoorbeeld een VCP. Een wederzijdse belangstelling en respectvolle communicatie onder medesporters is dan ook van groot belang voor het eventueel signaleren van ongewenste situaties, volgens geïnterviewden.

Een suggestie van een respondent om meer verbindingen te maken tussen sporters met en zonder beperking in een teamsetting is het opzetten van een buddysysteem. Dat wil zeggen dat elke sporter met een beperking aan een sporter zonder beperking wordt gekoppeld. Dit kan voor beide partijen in sociale zin goed werken en de veiligheid van sporters met een beperking ten goede komen. De sporter zonder beperking kan hierdoor leren wat de mogelijkheden zijn van de sporter met een beperking, en de sporter zonder beperking krijgt een verantwoordelijkheid om wanneer nodig te hulp te schieten. Daarmee ontstaat een nadruk op verbinding tussen sporters met en zonder beperking, in plaats van een nadruk op de distantie vanwege het 'anders zijn' van elkaar. Een nadeel hiervan kan echter zijn dat een te vertrouwelijke een-op-een-situatie tussen beide ontstaat, die weer risico's op grensoverschrijdend gedrag met zich mee kan brengen.

Rol van de trainer

De trainer als veroorzaker

Een van de geïnterviewden vertelde over een sporter met een beperking die vaak net niet helemaal deed wat de trainer als opdrachten gaf. Als straf werd deze sporter dan door de trainer uitgesloten van deelname aan activiteiten of niet opgesteld, terwijl de sporter hier wel de capaciteit voor had. Volgens de geïnterviewde toonde de trainer hierin zijn machtspositie op een wat onsportieve manier: *'Als jij niet doet wat ik wil dan eh...dan pas ik je dingen wel aan.'*

Bij een andere vereniging bepaalde de trainer de teamindeling zonder enig overleg met de sporters. Hij verdeelde de beste spelers over enkele teams, in plaats van één goed team te vormen dat kans maakte op een nationale titel. Daarover ontstond veel commotie onder de spelers, zo vertelde een van hen: *'Heel veel spelers waren het er gewoon totaal niet mee eens.'* Met als uiteindelijk resultaat dat enkele spelers bij de club vertrokken. Een belangrijk probleem daarbij is echter dat spelers met een beperking doorgaans geen eenvoudig alternatief hebben als ze besluiten te vertrekken, simpelweg vanwege het beperkte aanbod.

In een ander interview werd gesproken over een zeer betrokken coach die in een 'over'-coaching terecht kwam en die heel nadrukkelijk met para-atleten aan de slag ging om topprestaties te stimuleren.

'[Hij gedroeg zich ...] alsof de wereldconcurrentie enorm is en we gewoon echt het beste uit onszelf moeten halen. Zo ook met een blinde sporter: "Deze beweging moet je zo maken", maar dan pakte die haar best wel stevig vast. Ik kan me voorstellen dat je als meisje denkt: "Wow wat overkomt me nou, ik ben gewoon aan het sporten".'

Een geïnterviewde vertelde over een coach waarover veel klachten bestonden vanwege het scheppen van een onveilig klimaat waar sporters niet zichzelf konden zijn. De betreffende coach bepaalde alles zelf en controleerde vrijwel alles. Alle communicatie moest via hem verlopen en hij overlegde niet met het team over te nemen beslissingen. Als sporters al eens een suggestie gaven om het anders te doen, zei hij altijd: *'Nee je hebt het verkeerd gezien. Het zit zo.'* Niet alleen sporters, ook de assistent-trainer en begeleiders controleerde hij volledig. Als sporters wel eens een afspraak hadden gemaakt met bijvoorbeeld de assistent-trainer voor specifieke trainingen, zegde de hoofdcoach die vervolgens weer af. *'Ik heb tijdens trainingsstages ook wel gezien dat atleten echt af en toe met tranen in de ogen langs de kant zaten, omdat ze het ergens niet mee eens waren, maar de trainer voet bij stuk hield.'*

Er werd niets met de input van sporters gedaan en er was geen aandacht voor hun behoeften. Dit maakte hen, zo vertelde de geïnterviewde, onzeker en monddood. Ook bij andere begeleiders konden of durfden sporters *'Niet eens een keer uit te huilen'*. *'Uiteindelijk, er zijn een aantal atleten geweest, die hebben gezegd: "dit kan niet zo langer, hoe wij gecoacht en getraind worden. Wij voelen ons te veel in het*

keurslijf gedrukt. En we hebben te weinig inspraak in het programma”.’ De klachten hebben uiteindelijk geleid tot het ontslag van de trainer. Een omstander: *‘Ik denk dat hij niet op non-actief gesteld is vanwege grensoverschrijdend gedrag, maar vanwege disfunctioneren, omdat hij niet het juiste gedrag vertoonde.’*

De grens tussen disfunctioneren en grensoverschrijdend gedrag is niet altijd helder. Bovendien geldt dat een trainer niet naar iedereen hetzelfde gedrag vertoont en ook niet altijd naar één persoon. In bovengenoemde situatie was er bijvoorbeeld een omstander die juist vond dat betreffende trainer bepaalde zaken proportioneel aanpakte. Deze omstander verklaarde dat het controlerende gedrag van de trainer eerder plaatsvond vanuit de lastige situatie waarin hij zich bevond en waarin hij onder druk stond binnen de hele context, zoals druk om goed te presteren. Binnen die lastige situatie heeft hij veel dingen goed gedaan. Maar binnen het systeem waarin hij zich bevond leek het volgens deze omstander bijna *‘of er iemand geslachtetofferd moest worden’*. En: *‘Er hadden andere gesprekken over kunnen plaatsvinden.’*

Een andere sporter vertelde hoe zijn trainer meedeed met het maken van grappen over beperkingen van sporters en zei dat hij wel eens vond dat zijn trainer daar misschien een beetje te ver in ging. Over het maken van grappen die over de grens zijn of daar tegenaan zitten, werd onder sporters niet gesproken. Ook niet (of zeker niet) als betreffende sporter er zelf slachtoffer van was. Sporters vinden het sowieso moeilijk om kritische opmerkingen te uiten tegen trainers, tenzij daar expliciet naar gevraagd wordt en de sporter zich veilig voelt in de setting. Een sporter van een andere sport vertelde dat hij zich sowieso zo min mogelijk probeert te mengen in beslissingen van de trainer of van de vereniging, al is hij het er niet mee eens.

Een andere coach intimideerde tijdens kampioenschappen voor een sport voor mensen met een beperking de officials vanaf de zijlijn of tribune. Hij riep hen toe hoe de regels waren of wanneer hij het niet eens was met een beslissing van de scheidsrechter. Een bestuurder: *‘Dan riep hij: “ja je weet toch dat dat niet mag!” Of “He, let eens op!”.*’ Het gevolg hiervan was dat er vrijwilligers zijn vertrokken omdat ze zich te veel zouden ergeren aan het gedrag van de trainer.

Al deze voorbeelden laten zien hoe trainers een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het scheppen van onveilige of grensoverschrijdende situaties. Daar staat tegenover dat een trainer een belangrijke rol kan spelen bij het signaleren en aanpakken van onveilig of grensoverschrijdend gedrag.

De rol van de trainer bij aanpakken van onveilig of grensoverschrijdend gedrag

Bij het voorkomen van grensoverschrijdend of onveilig gedrag blijkt een trainer een heel belangrijke rol te kunnen hebben bij het signaleren van en anticiperen op dergelijk gedrag. Trainers zijn degenen die de sporters het best kennen, waardoor zij vaak de juiste personen zijn om sporters aan te spreken op gedrag of kunnen ingrijpen wanneer dat nodig is.

In de interviews zijn twee zaken genoemd die cruciaal zijn voor de rol van een trainer bij het voorkomen, signaleren en aanpakken van grensoverschrijdend gedrag. Ten eerste moet de trainer goed anticiperen en communiceren. Dat wil zeggen dat deze situaties moet kunnen observeren, moet kunnen aanvoelen en bespreekbaar moet kunnen maken en dat deze normen kan en durft te stellen. Ten tweede moet de trainer een prettige en positieve sfeer neerzetten waarin mensen elkaar ondersteunen en niet afstraffen als er sprake is van onderling onbegrip. Beide zaken hebben betrekking op de fysieke en sociale omgeving van de sporter.

Verder wordt gezegd dat het van belang is dat trainers zich in ieder geval bewust zijn van de positie die ze innemen, aangezien de functie als trainer in de sport voor mensen met een beperking wellicht net anders is dan in de reguliere sport. Een trainer vertelde bijvoorbeeld dat hij er juist bij sporters met een beperking altijd voor zorgt dat hij zicht op hen houdt. *‘Wij hebben eigenlijk altijd zicht op de kinderen.’*

Dus zij komen, we verzamelen gewoon op een bepaalde plek op de baan. Er is een overkapping en daar kun je gewoon je tas kwijt. Dus daar wij hebben eigenlijk altijd zicht op.'

Anticiperen, communiceren en het scheppen van een prettige sfeer

Als een sporter nieuw is bij een club, is het prettig als een trainer met de sporter in gesprek gaat over waar deze behoefte aan heeft en hoe bepaalde aanpassingen voor de sporter kunnen worden gerealiseerd. Tegelijkertijd wordt het belangrijk gevonden dat een trainer de gehanteerde werkwijze van tevoren uitlegt en vertelt wat trainingstechnieken zijn of wat er tijdens wedstrijden van de sporter verwacht wordt. Een sporter vertelde hoe nieuwe sporters door de trainer geïntroduceerd worden. Deze zegt dan: *'We hebben er weer iemand bij. [Naam sporter] wil je je zelf even voorstellen? Zodat je dan zelf ook de kans gegeven wordt om dat zelf te zeggen tegen je team. Van: "Ik ben X [naam sporter], ik speel al heel lang, maar ik heb wat aanpassingen nodig... dus ik heb wat dingen afgesproken met de coach, maar als jullie vragen hebben, kom vooral naar me toe. [...]".'* Met kleine aanpassingen in een training kan de sfeer in een groep sterk verbeteren volgens deze sporter.

Een ouder vertelde hoe een coach standaard met een nieuw kind en diens ouders/verzorgers in gesprek ging over wat het kind nodig had. Vervolgens ging de coach kijken of hij dingen kon regelen, ook als dit niet strikt overeenkwam met het begeleidingspakket zoals dat door de bond werd aangeboden.

Een sporter vertelde bijvoorbeeld hoe prettig ze het vond dat na trainingen altijd een rondje 'wat wil je kwijt?' werd gedaan. Daarin vertelden sporters wat goed of slecht was gegaan. Ook onderlinge ongemakkelijkheden of irritaties worden hierin uitgesproken. Het leidt er bij sporters toe dat ze proberen zich uit te spreken naar elkaar en naar de trainer toe. Zo vertelde een trainer dat hij in de communicatie met sporters grensoverschrijdend gedrag onder de aandacht brengt. Trainer: *'Zo'n #MeToo [beweging], die gebruik ik wel om even onder de aandacht te brengen van "jongens, let daarop dat mensen wel zich oké voelen bij opmerkingen die soms gemaakt worden". Niet het perspectief van de maker van die opmerkingen, maar van de ontvanger van die opmerkingen moet voorop staan.'*

Een ander vertelde hoe belangrijk het is voor de sfeer dat trainers in staat zijn de juiste toon aan te slaan en problemen niet te groot maken, terwijl ze tegelijkertijd wel duidelijk zijn over het gedrag dat van de sporter verwacht wordt. Een vertrouwenspersoon vertelde bijvoorbeeld: *'Dat kan erin resulteren dat een trainer in gesprek gaat met het g-hockeylid en vervolgens uitlegt: "je mag natuurlijk verliefd zijn en hartstikke leuk dat jij het goed met die persoon kunt vinden, maar op het moment dat de andere persoon dat niet voelt... dan is het goed om in ieder geval rustig en normaal met elkaar om te gaan. We zijn hier om te hockeyen dus dan gaan we hier ook hockeyen. En je kan tegen die persoon zeggen dat je die persoon leuk vindt, maar dat betekent niet altijd dat die persoon ook dezelfde gevoelens naar jou heeft en dat is ook oké".'*

Dergelijk gedrag vraagt om inzicht van de trainer in wie (welke naasten of welke expertise) eventueel van belang is in welke situatie. Wie moeten eventueel bij een gebeurtenis betrokken worden, wie kan raad kan geven, of wie moet op de hoogte zijn van een situatie.

Rol van bestuurders

Bestuurders spelen een belangrijke rol bij de ervaringen van sporters met een beperking, aangezien ze formeel de bevoegdheid hebben om besluiten en maatregelen te nemen. Aangezien de verenigingssport voor mensen met een beperking vrijwel altijd een stuk kleinschaliger beoefend wordt dan sport voor mensen zonder beperking, voeren de bestuurders soms (te?) veel taken uit en moeten ze daarnaast zorg dragen voor een veilige sport. De bestuurders en leden kennen elkaar meestal allemaal, en dus gaan ze er doorgaans van uit dat grensoverschrijdend gedrag niet voorkomt. Een bestuurder: *'Het is maar een heel klein wereldje.'* En mocht dergelijk gedrag onverhoopt wel voorkomen, dan gaan ze ervan uit dat ze het

vrijwel direct in de gaten hebben. Geïnterviewden gaven inderdaad enkele voorbeelden van snel ingrijpende bestuurders bij onveilige of grensoverschrijdende situaties.

Zo heeft een bestuurder een keer ingegrepen vanwege grensoverschrijdend gedrag van een trainer die herhaaldelijk scheidsrechters en sporters intimideerde. De voorzitter gebruikte zijn formele autoriteit om tegen de trainer in te gaan, mede omdat anderen de trainer niet durfden aan te spreken op zijn gedrag. In een andere situatie heeft het ingrijpen van een voorzitter geleid tot het ontslag van de trainer die zich autoritair gedroeg en sporters te veel onder druk zette.

Een voorzitter benadrukt dat hij de (machts)positie heeft om te waken voor de veiligheid en sfeer tijdens competitiedagen en dat hij het als zijn verantwoordelijkheid ziet om de betreffende trainer te corrigeren. Het voorbeeld laat zien dat bestuurders een positieve invloed kunnen hebben op de veiligheid van sporters met een beperking en dat ze in de positie zijn om hier kaders voor te scheppen.

In ons onderzoek kwamen voorbeelden aan de orde waarbij betrokken ouders zich buitenspel gezet voelden en vonden dat er een enorme druk op hen werd uitgeoefend om zich te voegen naar de wensen van de bond vanwege het ingrijpen van een directeur/bestuurder. Bijvoorbeeld omdat de bestuurder probeerde voornamelijk via formele wegen (afspraken op papier ondertekenen) tot een oplossing te komen, zonder dat daar een gesprek aan voorafging. Ook kwam het voor dat een bestuurder dreigde de sporter uit te sluiten van sportdeelname (trainingen of wedstrijden).

In een ander geval werd het grensoverschrijdende gedrag van een trainer tijdens toernooien niet opgemerkt door de directeur, terwijl deze wel aanwezig was. Mogelijk schatte hij het gedrag van de trainer verkeerd in. Overigens is het aanpakken van ongewenst gedrag door bestuurders meestal lastig, omdat de veroorzaker van het gedrag een belangrijke positie heeft binnen een vereniging, veel voor de vereniging doet en vaak veel voor de sporters doet. Dit maakt het voor sporters lastig dergelijk gedrag bespreekbaar te maken.

Rol van ouders

Net als voor trainers geldt voor ouders dat zij kunnen bijdragen aan onveilige of onprettige situaties, maar dat ze ook een belangrijke rol spelen als degenen die het als (een van de) eersten signaleren als er iets met hun kind aan de hand is. Ouders langs de kant van het veld hebben geen positieve reputatie en worden vaak gezien als aanstichters van een onveilig sportklimaat. Zo vertelde een trainer dat ouders gedurende corona niet welkom waren op de club. Ze mochten hun kinderen bij de club afleveren, maar niet langs de kant blijven staan. Dit had volgens de trainer een positief effect op de kinderen. *‘Want die kinderen die hadden dus niet die druk van die ouders langs de lijn. Ook al wordt hier niet gezegd “harder lopen!” of “schop ze dood!” Dat gebeurt allemaal niet, maar desalniettemin was er een positiever klimaat [...] Nou dolle pret. Als jonge veulens gingen ze.’*

Daartegenover staat de rol van ouders bij het signaleren of aanpakken van grensoverschrijdend, onveilig of onprettig gedrag. De meeste ouders zijn snel op de hoogte als hun (vaak al volwassen) kind te maken krijgt met grensoverschrijdend of onveilig gedrag. Dit komt meestal doordat het kind de ouders vertelt over de situatie, omdat ze aan hun kind merken dat er iets aan de hand is en er dan naar vragen, of in een enkel geval omdat de trainer de ouders informeert over hun kind. Een sporter met een auditieve beperking die zich genegeerd voelde op de club vertelt dat haar vader haar appte. *“Hi schat alles oké?” Dus ik: “Ja wel een beetje” en hij “ja, wil je bellen?”, dus ik: “Ja is goed...”. En toen hij me belde “Hallo schat hoe is het?”, “Huhuhuhu!”, weet je wel. Janken! Echt die stem horen en dan de hele tijd in spanning [hebben gezeten].’*

Een andere ouder vertelt dat ze niet alleen de moeder is van de sporter, maar ook mentor en bewindvoerder. *‘En dat is wel relevant in deze, want daarmee ben ik z’n spreekbuis. Dus soms spreek ik namens hem of wijs ik de coach op iets wat me opvalt.’* Daarmee heeft de ouder ook een beschermende functie ten opzichte van het kind.

In een andere situatie heeft een trainer er bij de sporter op aangedrongen om haar ervaring met grensoverschrijdend gedrag aan haar moeder te vertellen. In paragraaf 3.5 is een voorbeeld besproken waarbij twee sporters (een jongen en een meisje) voorafgaand aan de training samen in een auto zaten en de jongen vroeg het meisje of zij zijn geslachtsdeel wilde zien. Het meisje weigerde dat en verder is er niets gebeurd, maar het meisje was wel erg van slag en had het gebeuren aan een medesporter verteld, die het weer aan de trainer vertelde.

De trainer sprak het meisje even apart over de situatie, maar tegenover de trainer wilde ze er niet veel over kwijt. De trainer: *‘Het is haar keuze dat ze dat nu even niet wil bespreken, dus ik heb aan haar gevraagd: “Is er dan echt niets voorgevallen wat je niet wilt?” “Nee”, maar ik zei wel: “X [naam meisje], het is goed om het wel met je ouders te bespreken, om te kijken wat zij er van vinden.” Dus ik ben gewoon de training daarna verder gegaan, die afgerond. En ik kreeg een uur na de training een belletje van de moeder.’* De moeder bevestigde het verhaal van het meisje, dat overeenkwam met wat ze ook aan de trainer had verteld.

De ouders hebben elkaar vervolgens opgebeld en ook de moeder van de jongen schrok erg van het verhaal. De ouders van beide kanten hadden wel al wat langer in de gaten dat beide sporters elkaar leuk vonden. Ze hadden veel plezier samen, en *‘soms wat meer dan alleen maar plagen, aan mekaar zitten.’* Na elkaar telefonisch gesproken te hebben zijn de ouders nog een keer fysiek bij elkaar gekomen om de situatie te bespreken. De moeder van de jongen had het gevoel dat haar zoon niet juist had gehandeld, maar vond ook dat dit soort dingen op die leeftijd gebeuren. Na deze ontmoeting was de wens van beide ouders om het er niet verder over te hebben, aangezien het volgens beide partijen goed besproken was. Daardoor heeft de situatie niet geleid tot een klacht of procedure, maar is deze door een adequate reactie van medesporters, trainer en ouders op een voor alle partijen prettige manier opgelost. Waarschijnlijk prettiger dan wanneer er een officiële klacht van was gemaakt.

Een VCP vertelde dat de meldingen over sporters met een beperking die te maken hadden met onveilig of grensoverschrijdend gedrag, meestal van de ouders afkomstig waren. Hij vertelde bijvoorbeeld dat een ouder bij hem kwam met de vraag hoe om te gaan met de verstoorde relatie tussen de sporter, het team, de begeleiding en de ouders. Er was sprake van een verstoorde relatie die z’n weerslag had op de sporter, en die spanning had ook weer zijn weerslag op de ouders.

5. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk komen we terug op de hoofdvraag in dit onderzoek, namelijk:

Hoe gaan sportverenigingen met leden met een beperking om met situaties van grensoverschrijdend gedrag en wat is de rol van betrokkenen daarbij?

Deze vraag beantwoorden we door in dit hoofdstuk in te gaan op:

- de vraag wat grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking inhoudt;
- de regulatieve veiligheid, waarbij het gaat om de maatregelen die sportverenigingen met leden met een beperking nemen tegen onveilig of grensoverschrijdend gedrag en hoe daar binnen de vereniging mee wordt omgegaan;
- de invloed van de institutionele context op de sportvereniging op onveilig of grensoverschrijdend gedrag, en specifiek de rol van betrokkenen, namelijk medesporters, trainers/coaches, bestuurders en ouders, bij onveilig of grensoverschrijdend gedrag;
- perspectieven op verbetering, waaronder suggesties voor het verbeteren van een veilig sportklimaat voor sporters met een beperking op sportverenigingen en suggesties voor vervolgonderzoek.

5.1 Wat is grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking?

Sporters met een beperking hebben een verhoogd risico

Uit literatuuronderzoek komt naar voren dat sporters met een beperking een verhoogd risico hebben op alle drie de vormen van grensoverschrijdend gedrag, te weten seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG, zoals seksuele intimidatie, aanranding of verkrachting), fysiek grensoverschrijdend gedrag (FGG, zoals slaan of hardhandig vastpakken) en emotioneel grensoverschrijdend gedrag (EGG, ongewenst vernederend, intimiderend of manipulatief gedrag).

Er zijn verschillende risicofactoren waardoor sporters met een beperking kwetsbaarder zijn voor het ervaren van grensoverschrijdend gedrag in de sport, zoals:

- grote afhankelijkheid van actieve en noodzakelijke ondersteuning;
- sociale machteloosheid;
- verminderde communicatievaardigheden;
- sterkere aangeleerde houding om te voldoen aan eisen en verzoeken van anderen;
- huiverigheid om andere personen, zeker in machtsposities, tegen te spreken;
- meer moeite met navigeren in sociale omstandigheden;
- misinterpretatie van affectief gedrag;
- negatieve sociale attitudes ten opzichte van sporters met een beperking; en
- geïnstitutionaliseerde ongelijkheden en opvattingen over sporters met een beperking.

De mate van (verhoogd) risico is afhankelijk van het soort beperking van de sporter. De omgeving speelt een belangrijke rol bij het ontstaan en tegengaan van grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking. Literatuuronderzoek laat verder zien dat grensoverschrijdend gedrag bij sporters met een beperking een aantal unieke vormen kent, zoals verwaarlozing, financieel misbruik en stigmatisering.

Grensoverschrijdend gedrag heeft een vormend karakter

In deze rapportage definiëren we grensoverschrijdend gedrag als: *‘een proces waarbij de grens tussen dader(s) en slachtoffer(s) over wat gepast en ongepast gedrag is (langzaam) erodeert en het*

slachtoffer aangetast wordt in zijn of haar persoon. Deze aantasting kan verergeren wanneer het ongewenste gedrag onopgemerkt blijft, niet herkend wordt of geen halt wordt toegeroepen.

In deze definitie is het grensoverschrijdende gedrag afkomstig van een pleger, die vanwege diens gedrag een situatie creëert die voor het slachtoffer zo onveilig is dat diens persoon wordt aangetast. In dit verkennende onderzoek hebben we deze omgeving nadrukkelijk bestudeerd en nader uitgewerkt (zie ook de volgende paragraaf). Juist door het grensoverschrijdende gedrag te plaatsen in een institutionele omgeving, valt het vormende karakter van grensoverschrijdend gedrag op:

- Het gaat om een proces, waarbij sprake is van een aanloop naar een situatie (een historie).
- Er is sprake van een situatie (een incident, het grensoverschrijdend gedrag van de pleger(s)), de ervaring van het slachtoffer zelf.
- Er is sprake van een proces van verwerking (het omgaan met en/of de afhandeling van een situatie).

Soms kan sprake zijn van meerdere incidenten, of van incidenten die het gevolg zijn van een onbesproken of onopgelost eerder incident. Mede hierdoor kan het hele proces relatief kort, maar ook jaren in beslag nemen.

Betrokkenen spelen een belangrijke rol

In al deze fasen spelen betrokkenen als (mede)sporters, trainers, bestuurders, vertrouwenspersonen of ouders een belangrijke rol in het proces. In ons verkennende onderzoek was sprake van een systeem waarin betrokkenen een specifieke rol spelen in en bijdragen aan het verbeteren, verergeren of zelfs escaleren of veroorzaken van de grensoverschrijdende situatie. Een trainer kan bijvoorbeeld een signaalfunctie vervullen, maar ook pestgedrag vertonen. Een ouder kan beschermend zijn, maar kan een kind met een beperking ook zelfstandigheid onthouden.

Grensoverschrijdend gedrag vindt plaats op een continuüm van meer tot minder ingrijpend

De grensoverschrijdende incidenten waarover gesproken is in dit onderzoek waren zeer divers, variërend van minder ernstig tot zeer ernstig. Bovendien ervaart de één het grensoverschrijdende gedrag als zeer ernstig, terwijl de ander daar minder moeite mee heeft. Het gaat in de sport voor mensen met een beperking met andere woorden niet alleen om het voorkomen en tegengaan van grensoverschrijdend gedrag, maar ook om zorg dragen voor een persoonlijke verwerking van een incident.

Deze aspecten maken het vaststellen van grensoverschrijdend gedrag lastig. Dit betreft niet uitsluitend gedragingen, zoals schelden of slaan, maar ook een ervaring. Zowel gedragingen als ervaringen van grensoverschrijdend gedrag zijn eerder te duiden op een continuüm. Op basis van die inschatting zou gekozen kunnen worden voor een informelere of juist een formelere aanpak van het verwerkingsproces. Juist de naaste omgeving kan hier in samenspraak met het slachtoffer een belangrijke rol in spelen.

5.2 Regulatieve veiligheid op de sportvereniging

Minimale veiligheidsmaatregelen niet overal op orde

Minimale veiligheidsmaatregelen die sportverenigingen in het algemeen (met en zonder sporters met een beperking) kunnen nemen om (seksueel) grensoverschrijdend gedrag op hun vereniging te voorkomen zijn: een vertrouwenscontactpersoon (VCP) aanstellen; een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) verplicht stellen voor trainers, begeleiders en vrijwilligers; en gedragsregels opstellen voor het realiseren van een veilige sportvereniging.

Ongeveer de helft van alle Nederlandse sportverenigingen (met en zonder leden met een beperking) heeft in 2021 een vertrouwenscontactpersoon aangesteld, twee vijfde stelt een VOG verplicht voor

bestuursleden, trainers en coaches, en ruim een derde heeft gedragsregels opgesteld om SGG op de vereniging tegen te gaan. Grote(re) verenigingen hebben deze maatregelen over het algemeen vaker op orde dan kleine verenigingen. Sportverenigingen met één of meer leden met een beperking en/of chronische aandoening hebben deze minimale basiseisen vaker op orde dan verenigingen zonder leden met een beperking. Het is echter onduidelijk of dit komt doordat deze sportverenigingen leden met een beperking hebben of dat andere factoren, zoals de omvang van de vereniging, een rol spelen. Sportverenigingen met leden met een beperking en/of chronische aandoening zijn relatief vaker grote verenigingen en dit soort verenigingen hebben over het algemeen meer organisatiekracht en wellicht daarom de minimale basiseisen vaker op orde.

Het feit dat inmiddels twee derde van de Nederlandse sportverenigingen aangeeft één of meer leden met een beperking te hebben, en dat sporters met een beperking een verhoogd risico hebben op ervaringen met grensoverschrijdend gedrag (zie paragraaf 5.1), betekent wel dat een verhoging van het aantal verenigingen dat de genoemde basiseisen neemt geen overbodige luxe is.

Kleine verenigingen ervaren problemen met borgen maatregelen

Uit interviews blijkt dat kleine verenigingen met sporters met een beperking problemen ervaren bij het borgen van minimale veiligheidsmaatregelen. Dit komt vooral door capaciteitsgebrek. Bestaande keurmerken die de minimale veiligheidsborging op sportverenigingen bevorderen hebben tot op heden geen aandacht voor de specifieke omstandigheden waarbinnen sporters met een beperking sporten. Geïnterviewden uitten kritiek op de veiligheidsmaatregelen die sportverenigingen nemen. Ze stellen onder meer dat het vier-ogenprincipe een schending van de privacy kan betekenen voor sporters met een beperking, bijvoorbeeld wanneer die geholpen moeten worden met naar het toilet gaan. Bovendien kan bij een kleine vereniging een VCP niet veilig voelen voor een sporter, omdat diegene iedereen kent.

Informele hulp en begeleiding kunnen bestaan naast formele maatregelen

Verder wordt op informele, niet-regulatieve basis, veel hulp en begeleiding geboden aan mensen met een beperking om veilig te kunnen sporten. Uit het onderzoek blijkt dat er meerdere keren sprake is geweest van onveilige of grensoverschrijdende situaties die nooit officieel gemeld zijn. Interessant is dat problemen die gemeld zijn bij een formele instantie, lang niet altijd hebben geleid tot bevredigende of goede oplossingen, en dat problemen die onderling en laagdrempelig zijn opgelost, hebben geleid tot goede oplossingen.

Hiermee is niet gezegd dat formele instanties overbodig zijn of hun werk niet goed doen. Eerder lijkt sprake van een gefaseerd proces, waar geprobeerd wordt problemen in eerste instantie laagdrempelig op te lossen, voordat instanties worden geraadpleegd. Belangrijk om te zien is dat in de besproken situaties goede laagdrempelige oplossingen voor de mensen met een beperking te verkiezen waren boven een keuze voor een formelere aanpak. Een goede inschatting door de naaste omgeving van de onveilige of grensoverschrijdende situatie en in staat zijn juist te handelen is daarvoor van groot belang.

5.3 Institutionele context en de rol van betrokkenen

Institutionele context belangrijk

Vormen van onveilig of grensoverschrijdend gedrag vinden vrijwel altijd plaats in een specifieke institutionele context. Kenmerkend hiervoor is dat deze gereguleerd wordt (zie paragraaf 5.2) en gecreëerd is door betrokken actoren en instanties. Bij het in beeld brengen van de naaste betrokkenen bij onveilig of grensoverschrijdend gedrag hebben we in dit onderzoek gefocust op de sporters, medesporters, trainers/coaches, bestuurders en ouders.

Vooral sociale omgeving kan gevoelens van onveiligheid oproepen

Risico's op onveilig of grensoverschrijdend gedrag doen zich voor in verschillende contexten. Zo is onderscheid te maken naar de fysieke, de sociale en de virtuele omgeving, die samen de context vormen van onveilig of grensoverschrijdend gedrag. Met name de sociale omgeving kan voor sporters met een beperking onveilig zijn, omdat enerzijds te weinig aandacht en erkenning is in de sport voor specifieke problemen van mensen met een beperking. Anderzijds gaat juist veel negatieve aandacht naar sporters met een beperking als deze veroorzaker zijn van onveilig of grensoverschrijdend gedrag. Dan lijkt de reactie uit de omgeving soms zo heftig dat deze sporters geslachtofferd worden vanwege onbegrip en gebrek aan vaardigheden van de omgeving om adequaat met de doelgroep om te gaan.

Verskillende soorten betrokkenen hebben vormende rol in (de-)escalatie

Het onderzoek laat zien dat medesporters, trainers, bestuurders en ouders een verschillende, maar belangrijke vormende rol hebben bij zowel het veroorzaken van (bijvoorbeeld door autoritair en beledigend gedrag) als het reageren op onveilig of grensoverschrijdend gedrag. Soms verergeren ze de situatie door deze onjuist in te schatten en te overdrijven of er veel ophef over te maken en voornamelijk te pleiten voor het aanscherpen van regels. Daarmee kunnen ze de ervaring van onveiligheid van het slachtoffer verergeren, omdat diegene zich onbegrepen voelt.

Daarentegen zijn deze betrokkenen ook vaak in staat ervaringen van onveiligheid te reduceren, doordat ze rust weten te scheppen in de situatie, betrokkenen informeren, de situatie bespreken en eventueel evalueren. Daarmee zijn ze in staat problemen van onveiligheid of grensoverschrijdend gedrag direct te signaleren en aan te pakken.

Medesporters zijn zowel dader als vertrouwenspersoon

In het onderzoek is besproken hoe betrokkenen bijdragen aan het vormende karakter van onveilig of grensoverschrijdend gedrag. Medesporters kunnen vanwege pestgedrag of vanwege seksueel (getint) gedrag een veroorzaker zijn van onveilig of grensoverschrijdend gedrag. Tegelijkertijd fungeren teamgenoten als vertrouwenspersoon waar als (een van de) eerste(n) aan gemeld wordt wat er aan de hand is. Daarnaast is een teamgenoot vaak een helper om de sport toegankelijker te maken voor de sporter.

Trainers kunnen zowel veroorzaker zijn als zorg dragen voor veilige sfeer

Trainers worden besproken als veroorzaker van onveilig of grensoverschrijdend gedrag wanneer ze geen inspraak dulden en zich dominant of autoritair opstellen. Ook een te grote prestatiegerichtheid of sporters te hardhandig aanpakken creëert bij sporters een gevoel van onveiligheid. Met als gevolg dat sporters vertrekken, zich machteloos en verdrietig voelen en/of zich niet uit durven te spreken. In een enkele situatie hebben sporters de handen ineengeslagen en het probleem bij een directeur aangekaart.

Een trainer kan daarentegen ook een belangrijke rol spelen bij het creëren van een veilige omgeving. Door duidelijk te communiceren over welke kaders en regels er voor de trainingen gelden, door een open en positieve sfeer neer te zetten en door ouders aan te spreken of te betrekken bij het sporten van hun kind. Verder ervaren sporters het als zeer prettig wanneer ze door regelmatige evaluaties uitgenodigd worden hun mening te geven over de trainingen, evenementen of competities.

Bestuurders hebben de positie om in te grijpen

Een bestuurder heeft de positie om in te grijpen en personen aan te spreken op hun gedrag. Een bestuur kan een formeel kader scheppen voor een veilig sportklimaat en is een (informeel) aanspreekpunt voor anderen die onveilig/grensoverschrijdend gedrag waarnemen. In negatieve zin kan een bestuurder invloed hebben op gevoelens van onveiligheid door heel erg vast te houden aan formele procedures en geen oog te hebben voor gevoelens van betrokkenen. Wanneer een bestuurder überhaupt niet of nauwelijks reageert,

voelt degene die het aankaart zich in de steek gelaten, waardoor het gevoel van veiligheid ernstig wordt bedreigd en onveiligheid blijft bestaan of zelfs toeneemt.

Ouders beschermen (soms te veel), maar vangen signalen als eerste op

Ouders worden enerzijds genoemd als veroorzaker van onveilig/grensoverschrijdend gedrag en anderzijds als degenen die het als (een van de) eersten signaleren als er iets aan de hand is met hun kind. Wanneer ze zich te veel bemoeien met hun kind en te beschermend zijn, kan dit tot gevolg hebben dat kinderen zich niet vrij of zelfs geremd voelen in de sport. Wanneer ouders hen echter in emotionele zin steunen, verhalen aanhoren en opkomen voor de belangen van het kind, vormen ouders vaak weer een spreekbuis voor hun kind, wanneer het kind dat zelf niet kan of niet durft. Ouders zijn soms bemiddelaar tussen kind en kaderleden.

5.4 Aanbevelingen en suggesties voor vervolgonderzoek

Aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek doen we enkele aanbevelingen om de veiligheid in de sport voor sporters met een beperking te verbeteren.

- Regelmatig werd door geïnterviewden naar voren gebracht dat de ‘gehele sport’ verantwoordelijk is voor het creëren van een veilige sport. Deze vraag naar wie verantwoordelijk kan of moet worden gehouden voor een veilige sport gaat in belangrijke mate over een normatief kader waarin sporters en hun omgeving betrokken moeten worden. We raden aan dat bonden en verenigingen toewerken naar een breed kader voor het signaleren en aanpakken van onveilig of grensoverschrijdend gedrag in de sport en specifiek voor mensen met een beperking.
- Regelmatige casussen bespreken en vraagstukken oplossen in casussen (*bad & best practices*) binnen verenigingen en bonden is een gepaste vorm om meer bewustzijn te creëren van de rol die betrokkenen kunnen spelen bij het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag.
- Het creëren van een veilige sportcultuur binnen een sportvereniging is in belangrijke mate afhankelijk van de manieren waarop de sport voor mensen met een beperking is georganiseerd en hoe diverse rollen binnen die vereniging worden vervuld. Een uitspraak van een geïnterviewde trainer luidt: ‘*mensen maken mensen kwetsbaar*’. Daarmee bedoelde hij dat mensen (met een beperking), naarmate je ze meer zelfstandigheid geeft, ook minder kwetsbaar zijn. Zo vertelde hij dat er soms van alles geregeld wordt voor mensen met een beperking, ‘*tot aan het strikken van de veters toe*’, wat ze heel goed zelf zouden kunnen doen. Dergelijke vormen van overbezorgdheid vergroten onnodig hun afhankelijkheid van mensen zonder beperking. Hierdoor worden mensen met een beperking kwetsbaarder, omdat ze niet de gelegenheid krijgen tot zelfsturing. Een aanpak waarbij zelfsturing en empowerment van sporters met een beperking worden gestimuleerd, raden we daarom sterk aan.
- De trainer/coach heeft een grote invloed op het gevoel van veiligheid. Deze bepaalt in belangrijke mate of sprake is van een open sfeer in de groep, ‘*maar deze is moeilijk in regels vast te leggen*’. Juist omdat niet alles in regels is te vatten en er individuele verschillen zijn tussen wat mensen grensoverschrijdend of onprettig vinden, zijn terugkerende gesprekken over de rol van de trainer bij het creëren van veiligheid en de aanpak van grensoverschrijdend gedrag van groot belang.
- Ten slotte raden we aan dat sporters met een beperking, NOC*NSF en aangesloten sportbonden, GSN, trainers en eventueel ouders de mogelijke consequenties van deze rapportage (al of niet onder begeleiding van de onderzoekers) met elkaar bespreken om tot concrete en toepasbare oplossingen te komen.

Suggesties voor vervolgonderzoek

- We raden aan vervolgonderzoek te doen naar de rol van betrokkenen bij het laagdrempelig aanpakken van grensoverschrijdend gedrag en het ondersteunen van sporters met een beperking die te maken krijgen met onveilige situaties.

- Er wordt nog weinig stilgestaan bij het in dit onderzoek besproken punt dat mensen met een beperking als veroorzaker van ongewenst of grensoverschrijdend gedrag vervolgens slachtoffer kunnen worden van onveilig of grensoverschrijdend gedrag. Het kan toeval zijn dat juist in dit onderzoek dergelijke situaties meerdere keren aan de orde kwamen. Maar er is voor een sporter met een beperking een relatief groot machtsverschil met bestuur en vrijwilligers van de vereniging, waardoor sporters met een beperking juist als veroorzaker van onveilige situaties kwetsbaarder zijn. Vervolgonderzoek naar of aandacht voor de soms heftige reacties op sporters met een beperking als veroorzaker van onveilig of grensoverschrijdend gedrag is aan te bevelen.
- Om na te gaan of betrokkenen bij grensoverschrijdend gedrag een andere rol spelen bij sporters met een beperking dan bij sporters zonder beperking, zou een vergelijkende studie naar beide groepen moeten worden uitgevoerd.
- Onderzoek naar 'effectiviteit' van de maatregelen die verenigingen en bonden nemen om grensoverschrijdend gedrag tegen te gaan, zoals VCP's en VOG's, is aan te raden.
- Ten slotte raden we aan vervolgonderzoek te doen naar het bredere voorkomen van de uitkomsten van deze verkennende studie en naar herkenbaarheid van de beschreven processen voor sporters met een beperking en voor verenigingen (en hun bestuurders) waar leden met een beperking sporten in het algemeen.

Literatuur

Brackenridge, C. (2001). *Spoilsports: understanding and preventing sexual exploitation in sport*. Routledge.

Brackenridge, C. & Fasting, K. (2005). The grooming process in sport: Narratives of sexual harassment and abuse. *Auto/Biography*, 13, 1, 33-52. <http://dx.doi.org/10.1191/0967550705ab016oa>

Brittain, I., Biscaia, R., & Gérard, S. (2020). Ableism as a regulator of social practice and disabled peoples' self-determination to participate in sport and physical activity. *Leisure Studies*, 39(2), 209-224. <https://doi.org/10.1080/02614367.2019.1694569>

Christiaens, M., & Brittain, I. (2021) The complexities of implementing inclusion policies for disabled people in UK non-disabled voluntary community sports clubs. *European Sport Management Quarterly*. <https://doi.org/10.1080/16184742.2021.1955942>

De Vries, K., Ross-van-Dorp, C., & Myer, E. (2017). *Rapport van de onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport*. Arko Sports Media.

Fitzgerald, L. F., Gelfand, M. J., & Drasgow, F. (1995). Measuring sexual harassment: Theoretical and psychometric advances. *Basic and Applied Social Psychology*, 17(4), 425-445. https://doi.org/10.1207/s15324834basp1704_2

Gemeente Amsterdam (z.d.-a). *Professionals Sociaal Domein, Sport, De basiseisen*. Geraadpleegd mei 2022, van <https://www.amsterdam.nl/sociaaldomein/sport/basiseisen/>

Gemeente Amsterdam (z.d.-b). *Professionals Sociaal Domein, Sport, De basiseisen, Samenwerking sportaanbieder en gemeente*. Geraadpleegd op mei 2022, van <https://www.amsterdam.nl/sociaaldomein/sport/basiseisen/samenwerking-sportaanbieder-gemeente/>

Gutter, K., Van Lindert, C., & Van Kalmthout, J. (2020). *Sporten en bewegen voor mensen met een beperking: aanbod van verenigingen [Factsheet 2021/2]*. Mulier Instituut.

Hoeijmakers, R., & Van Kalmthout, J. (2021). *Vitaliteit sportverenigingen in Nederland: ontwikkeling tussen 2018 en 2021 [Factsheet 2021/14]*. Mulier Instituut

Jacobs, F., Smits, F., & Knoppers, A. (2016): 'You don't realize what you see!': the institutional context of emotional abuse in elite youth sport. *Sport in Society*, 20(1), 126-143. <https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1124567>

Kiwa (z.d.). *Label Veilig Sociaal Klimaat*. Kiwa. Geraadpleegd op mei 2022, van <https://www.kiwa.com/nl/nl/service/label-veilig-sociaal-klimaat/>

Lotterman, J. (2021). *Emotional, physical and sexual transgressive behavior experienced by disabled athletes, gaining insights in the characteristics*. VU Amsterdam. <https://www.gehandicaptensport.nl/actueel/nieuws/1227/het-hebben-van-een-zichtbarebeperking-werd-gerapporteerd-als-een-kwetsbaarheid-voor-sporters-actief-in-de-georganiseerdesport>

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2018). *Nationaal Sportakkoord - Sport Verenigt Nederland*.

- Mountjoy, M., Brackenridge, C., Arrington, M., Blauwet, C., Carska-Sheppard, A., Fasting, K. Kirby, S. Leahy, T., Marks, S., Martin, K., Starr, K., Tiivas, A., Budgett, R. (2016). The IOC Consensus Statement: harassment and abuse (non-accidental violence) in sport. *British Journal of Sports Medicine*, 50(17), 1019-1029. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2016-096121>
- Mulder, J., Cuelenaerem B., Elshout, M., Farzan, K., & Zandvliet, R. (2020). *Grensoverschrijdend gedrag in de Nederlandse sport. Prevalentieonderzoek gebaseerd op jeugdervaringen*. CentERdata & I&O Research.
- Mulier Instituut (2021). *Peiling Verenigingspanel, zomer 2021*.
- NOC*NSF (2021a). *Notitie 'Visie Sport & Integriteit 2024*. Algemene Vergadering NOC*NSF, 3 mei 2021.
- NOC*NSF (2021b). *Bijlage bij AV 15 november Agendapunt 4.a. Vaststellen Minimale Kwaliteitseisen*. <https://nocnsf.nl/media/4938/04a2-mke-2022-en-eisen-2024.pdf>
- Olfers, M., & Van Wijk, A. (2021). *Ongelijke leggers: een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de gymnsport*. https://dutchgymnastics.nl/assets/Documenten/Veiligsporten/Verinorm/Verinorm_Ongelijke_leggers_rapport.pdf
- Rijksoverheid (z.d.). *Kamerstuk 30234 nr. 315. Toekomstig sportbeleid. Motie van het lid Van Nispen C.S*. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30234-315.html>
- Rutland, E. A, Suttiratana S. C., Da Silva Vieira S., Janarthanan R., Amick M., Tuakli-Wosornu Y.A.(2022). Para athletes' perceptions of abuse: a qualitative study across three lower resourced countries. *British Journal of Sports Medicine*, 2022; 1-8. <http://dx.doi.org/10.1136/bjsports-2021-104545>
- Scott, W. R. (1995). *Institutions and Organization*. Sage.
- Smits, F., Jacobs, F., & Knoppers, A. (2016): 'Everything revolves around gymnastics': athletes and parents make sense of elite youth sport. *Sport in Society*, 20(1), 66-83. <https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1124564>
- Stirling, A. E. (2009). Definition and constituents of maltreatment in sport: Establishing a conceptual framework for research practitioners. *British Journal of Sports Medicine*, 43(14),1091- 1099. <http://dx.doi.org/10.1136/bjism.2008.051433>
- Stevens, V., & Gutter, K.(2021). *Veiligheidsborging bij sportverenigingen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag [Factsheet 2021/23]*. Mulier Instituut.
- Stevens, V. (2021). *Ten survivors' and bystanders' observations regarding bystander behaviors in situations of interpersonal violence and abuse in sports*. Erasmus+ Safe Sport Allies project. [WP2-SafeSportAllies-Ten-observations.pdf](https://www.mulier.nl/onderzoek/veiligheidsborging-bij-sportverenigingen-2021-23).
- Tuakli-Wosornu Y. A., Sun, Q., Gentry, M., Ona Ayala, K. E., Doolan, F. C., Ottesen, T. D., Caldwell, B., Naushad, N., Huang, P., & Kirby, S. (2020). Non-accidental harms ('abuse') in athletes with impairment ('para athletes'): a state-of-the-art review. *British Journal of Sports Medicine*, 54(3), 129-138. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2018-099854>

Van Erp, J. (2016). *Samen werken aan sportveiligheid*. Stichting Halt.
<https://www.knvb.nl/downloads/bestand/3967/halt-samen-werken-aan-sportveiligheid>

Van Lindert, C., & De Jonge, M. (2022). *Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Landschap en betekenissen*. Mulier Instituut.

Vertommen, T., Schipper-van Veldhoven, N., Wouters, K., Kampen, J. K., Brackenridge, C. H., Rhind, D. J. A., Neels, K., & Van Den Eede, F. (2016). Interpersonal violence against children in sport in the Netherlands and Belgium. *Child Abuse & Neglect*, 51, 223-236.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.10.006>

World Health Organization. (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention*.

Bijlage 1. Interviewvragen grensoverschrijdend gedrag

Rol geïnterviewde in de vereniging

1. Sinds wanneer en hoe ben je bij de vereniging betrokken geraakt?
2. Wat is jouw rol in de vereniging? Evt. hoe ben je in deze functie terecht gekomen?
3. Hoe vind je het om deze rol te vervullen, wat zie je als je belangrijkste verantwoordelijkheden?
4. Met wie heb je voornamelijk contact binnen de club?

Omgang van de vereniging met veiligheid en grensoverschrijdend gedrag?

5. Is de veiligheid van sporters naar jouw idee voldoende gewaarborgd?
6. Hoe wordt op de vereniging veiligheid van de sporter (jegens grensoverschrijdend gedrag) georganiseerd/geborgd?
7. Welke beelden leven er over veiligheid en grensoverschrijdend gedrag op de sportvereniging? Waar merk je dat aan?
8. Hoe veilig denk je dat de vereniging is op een schaal van 1-10 en waarom? (Waarom niet meer en waarom niet minder?)
9. Lopen mensen met een beperking naar jouw idee meer risico op onveilige/grensoverschrijdende situatie binnen de vereniging? Hoe? Waarom?
10. Hoe wordt er binnen de vereniging omgegaan met 'onveilige' of 'grensoverschrijdende' situaties?
11. Wie zijn daarbij betrokken en wat wordt er van hen verwacht/wat is hun rol?
12. Kun je beschrijven bij wat voor soort verenigingen je denkt dat grensoverschrijdend gedrag regelmatig voorkomt? Hoe ziet zo'n vereniging eruit? Wat zijn elementen die negatief werken op de veiligheid van een sporter?

Verkennen van gebeurtenis, signalen en omgang

1. Welke situaties van onveiligheid komen er naar jouw idee binnen de club voor?
2. Zou je deze grensoverschrijdend noemen?
3. Welke signalen van onveiligheid of grensoverschrijdend gedrag komen naar jouw idee binnen de vereniging voor?
4. Welke signalen van onveiligheid of grensoverschrijdend gedrag heb je zelf wel eens ontvangen binnen de vereniging?
5. Waren hier mensen met een beperking bij betrokken? Hoe?
6. Kun je de situatie omschrijven waarin dit zich voordeed? (Waar, hoe, met wie, waarom?)
7. Hoe was jij bij deze situatie betrokken?
8. Wat vond je van deze situatie?
9. Welke anderen waren bij deze situatie betrokken (evt. ook externen)? En hoe is dat gegaan?
10. Heb je met andere betrokkenen over de situatie gesproken? Met wie en hoe?
11. Hoe is er binnen de club met deze situatie omgegaan?
12. Wat vond je goed en minder goed in hoe met de situatie is omgegaan?
13. Wat waren naar jouw idee cruciale/belangrijke momenten in hoe met de situatie is omgegaan?
14. Hoe ben jij met de situatie omgegaan?
15. Hoe kijk je achteraf op de situatie terug?
16. Wat vind je dat jij of anderen anders hadden moeten doen?
17. Had de situatie voorkomen kunnen worden? Hoe?
18. Wie is naar jouw idee verantwoordelijk voor het omgaan/voorkomen van een dergelijke situatie? Waarom?
19. Denk je dat de situatie zich opnieuw zou kunnen voordoen? Hoe?
20. Is de situatie geëvalueerd? Hoe? Wat was de conclusie?

Voorkomen grensoverschrijdend gedrag

21. Vind je dat de vereniging veiliger zou moeten zijn voor mensen met een beperking?
22. Wat zou de vereniging naar jouw idee kunnen/moeten doen om veiliger te zijn voor mensen met een beperking? Welke 'ringen van betrokkenen' identificeer je rondom een individuele sporter met een beperking?
23. Wat is volgens jou de rol van het bestuur om de vereniging veiliger te maken? Hoe zouden ze dat kunnen/moeten doen?
24. Wat is volgens jou de rol van trainers bestuur om de vereniging veiliger te maken? Hoe zouden ze dat kunnen/moeten doen?
25. Wat is volgens jou de rol van sporters om de vereniging veiliger te maken? Hoe zouden ze dat kunnen/moeten doen?
26. Wat is volgens jou de rol van ouders om de vereniging veiliger te maken? Hoe zouden ze dat kunnen/moeten doen?
27. Zijn er nog anderen die hier een belangrijke rol in kunnen spelen?
28. In beleidsteksten lezen we vaak dat **bewustwording** en **alertheid** vergroot moeten worden om betrokkenen in staat te stellen om in te grijpen in situaties van geweld of misbruik tegen atleten in sport. **Wat moeten, volgens jullie, atleten exact weten/leren om alerter te zijn of bewuster te worden van geweld of misbruik tegen atleten?**
29. Hoe zou dit georganiseerd moeten worden? Op welke wijze moet hierover gecommuniceerd worden? Hoe maak je in feite sporters alert/bewust?
30. Zouden sporters, coaches, vrijwilligers, bestuurders en/of ouders op verschillende manieren bewust/alert gemaakt moeten worden om grensoverschrijdend gedrag tegen te gaan? Hoe kan je deze groepen het beste bereiken?
31. Hoe zorg je voor een klimaat waar atleten die slachtoffer zijn van misbruik en geweld in de sport ook zelf actie durven ondernemen. Wie/wat is daarvoor nodig?
32. Vaak lezen we in de literatuur dat de 'cultuur' bijdraagt aan misbruik en geweld tegen atleten. Hoe ziet een cultuur eruit waarin het helemaal niet mogelijk is om iets te melden of aan te kaarten?
33. Hoe creëer je een cultuur (hoe zou je cultuur kunnen creëren) in een organisatie waar betrokkenen elkaar durven aan te spreken?
34. Hoe krijgt beleid op papier zijn doorwerking in de 'hoofden' van betrokkenen op sportverenigingen?
35. Wat is de rol van elk van deze personen binnen de ringen?
36. Wat betekent dit voor de verantwoordelijkheid van de afzonderlijke ringen?
37. (Ik heb hierbij een beetje het idee van het 'familiespel' wat je vaak in therapiesessies ziet met bepaalde schema's tussen personen in een gezin. Soms wordt dit gedaan met poppetjes. Zelf heb ik het toegepast bij onderzoek over dynamieken in samenwerkingen om zo opvattingen te achterhalen. Dit kan heel animerend zijn met legopoppetjes).

Afronden

38. Hebben we iets over het hoofd gezien tijdens dit gesprek of zou je graag nog iets aan het gesprek toevoegen?

Bedanken voor de bijdrage

Bijlage 2. Uitingvormen van grensoverschrijdend gedrag

Deze lijst met uitingvormen is gebaseerd op het onderzoek van Mulder et al. (2020). Er wordt in de uitingvormen onderscheid gemaakt tussen emotioneel, fysiek en seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Emotioneel grensoverschrijdend gedrag

1. Vernederd worden
2. Gepest worden
3. Geplaagd worden
4. Bekritiseerd worden over uiterlijk of gewicht
5. Bekritiseerd worden over sportieve prestaties
6. Er werd tegen u geschreeuwd
7. Beledigd worden
8. Genegeerd worden op een manier waardoor u zich niet comfortabel of op uw gemak voelde
9. Bekritiseerd of bedreigd worden omdat u niet wilde meedoen aan trainingen of wedstrijden
10. Er werden leugens of roddels over uw verspreid
11. Uw spullen werden beschadigd of gestolen om u te vernederen of te bedreigen
12. Bedreigd/gedreigd worden om uit het team gezet te worden
13. Bedreigd/gedreigd worden om geslagen te worden, maar niet echt geslagen worden
14. Ongewild uitspraken, foto's of filmpjes tegenkomen die over uzelf gingen. Bv. op papier, film, foto, of online op WhatsApp of andere sociale media
15. Bijzondere aandacht krijgen, meer dan andere medesporters

Fysiek grensoverschrijdend gedrag

1. Gedwongen worden om te sporten terwijl u geblesseerd of uitgeput was
2. Geduwd worden
3. Door elkaar geschud worden
4. Neergeslagen worden, tegen de grond geslagen worden
5. Bekogeld worden met een voorwerp
6. Met geweld in bedwang gehouden worden
7. Geslagen worden met een open hand
8. Geslagen worden met een vuist
9. Geslagen worden met een voorwerp (bv. schoen, stick, racket, knuppel)
10. Bij de keel gegrepen worden
11. In elkaar geslagen worden

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

1. Het onderwerp zijn van seksistische grappen
2. Nagefloten worden
3. Begluurd worden
4. Het onderwerp zijn van seksuele opmerkingen over uw uiterlijk of over iets anders
5. Iemand die te dicht bij u komt staan
6. Lichamelijk contact (aanrakingen) dat u ongemakkelijk vond
7. Tijdens een sportinstructie aangeraakt worden op een manier die u ongemakkelijk deed voelen
8. Een massage krijgen die u ongemakkelijk vond, niet passend bij uw blessure
9. Telefoontjes, kaartjes/briefjes, e-mails, berichtjes (bijv. WhatsApp of sociale media) ontvangen met ongewenste seksuele inhoud
10. Gevraagd worden om alleen te zijn met iemand waarbij u zich ongemakkelijk voelde
11. Ongelijk behandeld worden (soms extra aandacht krijgen, soms genegeerd worden)
12. Er werden ongewild foto's en/of video's van u gemaakt: deels gekleed of naakt

13. Er werden ongewild foto's of video's van u verspreid: deels gekleed of naakt
14. Iemand toonde u pornografische websites en/of afbeeldingen
15. Een volwassene creëerde bewust een seksuele sfeer met u alleen
16. Iemand dwong u hem/haar te zoenen, terwijl u dat niet wilde
17. U werd gevraagd om seksuele daden te verrichten voor de camera
18. Iemand toonde u zijn geslachtsdelen, terwijl u dat niet wilde
19. Iemand raakte u seksueel aan, terwijl u dat niet wilde
20. Iemand dwong u om seks met penetratie te hebben (oraal, vaginaal of anaal)

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl